

**Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju
MISIJA NA KOSOVU**

Odeljenje za ljudska prava i vladavinu prava

KOSOVO

**PREGLED SISTEMA KRIVIČNOG PRAVOSUĐA
SEPTEMBAR 2001-FEBRUAR 2002.**

**TEME:
NEZAVISNOST PRAVOSUĐA
PRITVOR
PITANJA DUŠEVNOG ZDRAVLJA**

SADRŽAJ

SKRAĆENICE	3
OPSEG PREGLEDA	6
METODOLOGIJA	6
REZIME RADA	7
TEMATSKE OBLASTI	8
NEZAVISNOST PRAVOSUĐA	8
PRITVOR	9
PITANJA DUŠEVNOG ZDRAVLJA	9
DEO 1: NADGLEDANJE	9
I. MANDAT SEKCIJE ZA PRAĆENJE PRAVNOG SISTEMA	10
ODNOSI SA OSTALIM STUBOVIMA	11
PRAVO NA PRAVIČNO SUĐENJE	12
PRIORITETNI SLUČAJEVI	13
DEO 2: VAŽEĆI ZAKON	14
I. ZNAČAJNI POMACI U VAŽEĆEM ZAKONU	14
PRIMENLJIVOST MEĐUNARODNIH STANDARDA O LJUDSKIM PRAVIMA NA KOSOVU	15
II. PROBLEMI IZ RANIJIH PREGLEDA KOJI SE PONOVO JAVLJAJU	16
IZRADA NACRTA I IMPLEMENTACIJA NOVIH ZAKONA	16
KRIVIČNA DELA POVEZANA SA TRGOVINOM LJUDIMA I REAGOVANJE UNMIKIH ORGANA	17
PITANJA PREVOĐENJA/TUMAČENJA	20
SUDSKI VEŠTACI I KVALITET FORENZIČKIH NALAZA	21
III. RAZVOJ U OKVIRU PRAVOSUDNOG SISTEMA I STATUS IMPLEMENTACIJE PREPORUKA OEBS	22
SPECIJALIZOVANI SEKTORI U OKVIRU OP	22
KOSOVSKI INSTITUT ZA PRAVOSUĐE	22
JEDINICA ZA INSPEKCIJU PRAVOSUĐA I KOSOVSKO VEĆE ZA SUDIJE I TUŽIOCE	23
INSTITUT SUDSKE MEDICINE	23
IMPLEMENTACIJA PREPORUKA OEBS	24
DEO 3: NEZAVISNOST PRAVOSUĐA	25
I. UVOD	25
II. INSTITUCIONALNA/ORGANIZACIONA NEZAVISNOST	26
NAIMENOVANJA SUDIJA I TUŽILACA	27
ODREĐIVANJE SUDIJA I TUŽILACA I DODELA SLUČAJEVA	28

DISCIPLINSKA ODGOVORNOST I RAZREŠENJE SA DUŽNOSTI	31
III. FUNKCIONALNA NEZAVISNOST	34
MEŠANJE IZVRŠNIH ORGANA U SUDSKU NEZAVISNOST	35
ZAKONODAVNO MEŠANJE U SUDSKU NEZAVISNOST	37
IMUNITET UNMIK I KFOR-A	38
IV. PREPORUKE	43

DEO 4: PRITVOR **45**

I. UVOD	45
II. PRITVOR PO IZVRŠNIM NALOZIMA SPGS	46
III. PRITVOR OD STRANE KFOR-A	47
FAKTIČKI PREGLED	47
OSNOVA ZA PRITVOR	48
PRAKSA KFOR-A ZA PRITVOR OD 72 SATA	51
IV. PREPORUKE	52

DEO 5: PITANJA DUŠEVNOG ZDRAVLJA **53**

I. PRITVOR	54
SPECIJALNA USTANOVA ŠTIMLJE	54
PRIŠTINSKA BOLNICA	56
PRIMENA "BEZBEDNOSNIH MERA" U OKVIRU SISTEMA KRIVIČNOG PRAVOSUĐA	57
II. LEČENJE ZATVORENIKA SA DUŠEVNIM POREMEĆAJIMA	58
III. EKSPERTIZA DUŠEVNOG ZDRAVLJA U SISTEMU KRIVIČNOG PRAVOSUĐA	59
IV. PREPORUKE	60
ZAKONI	60
PRITVOR	60
LEČENJE ZATVORENIKA	60
NALAZI VEŠTAKA	61

KONSOLIDOVANE PREPORUKE **61**

NEZAVISNOST SUDSTVA	61
PRITVOR	63
PITANJA DUŠEVNOG ZDRAVLJA	63
ZAKONI	63
PRITVOR	63
LEČENJE ZATVORENIKA	63
NALAZI VEŠTAKA	64

SKRAĆENICE

ABA-CEELI Pravna inicijativa Američke advokatske asocijacije za Srednju i Istočnu

AOP	Evropu Administrativno Odeljenje Pravde
CEDAW	Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena
COMKFOR	Komandant Kosovskih snaga pod vođstvom NATO
CSR	Centar za socijalni rad
CRC	Konvencija o pravima deteta
NZKP	Nacrt Zakona o krivičnom postupku
MZSZ	Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite
OP	Odeljenje pravde
EK	Evropska konvencija o ljudskim pravima
SRJ	Savezna Republika Jugoslavija
KZ SRJ	Krivični zakon SRJ
ZKP SRJ	Zakon o krivičnom postupku SRJ
BJRM	Bivša jugoslovenska republika Makedonija
ICCPR	Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima
MSP	Međunarodni Sud Pravde
ICRC	Međunarodni komitet Crvenog krsta
ICTY	Međunarodni krivični tribunal za bivšu Jugoslaviju
ZSV	Zajedničko savetodavno veće za zakonodavna pitanja
PIJ	Pravosudna inspekciona jedinica
KFOR	Vojne snage NATO na Kosovu
KVST	Kosovsko veće za sudije i tužioce
KZK	Krivični zakon Kosova

KPS	Kosovska policijska služba
ZOP	Zakon o prekršajima
SPPS	Sekcija za praćenje pravosudnog sistema
OSP	Opštinski sud za prekršaje
NATO	Severno-atlantska vojna alijansa
OHCHR	Kancelarija Visokog komesara za ljudska prava
Ka.PS	Kancelarija Pravnog Savetika
OEBS	Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju
RSB	Rezolucija Saveta bezbednosti
SPGS	Specijalni predstavnik Generalnog sekretara
TPIU	Jedinica za istrage trgovine ljudima i prostitucije
UNHCR	Visoki komesarijat Ujedinjenih nacija za izbeglice
UNICEF	Fond Ujedinjenih nacija za decu
UNMIK	Misija Privremene uprave Ujedinjenih nacija na Kosovu

OPSEG PREGLEDA

U svoja prva dva izveštaja o sistemu krivičnog pravosuđa¹ OEBS je predstavio opširan i sveobuhvatan pregled pravosudnog sistema iz perspektive zakona o ljudskim pravima. Problemi koji su istaknuti u tim izveštajima odnosili su se na specifične slučajeve u kojima pravosuđe, njegovi administratori i organi za sprovođenje zakona nisu ispoštovali standarde i garancije pravičnog suđenja i propisnog sudskog procesa. Treći pregled² OEBS promenio je svoj opseg da bi identifikovao probleme u okviru pravosudnog sistema na strukturnom nivou. Specifične suštinske oblasti sistema krivičnog pravosuđa, za koje se smaralo da prouzrokuju najhitnije probleme u vezi sa ljudskim pravima, bile su opsežno obrađene. Primeri nezakonitog hapšenja, problemi sa odbranom, i trgovina ljudima i nasilje povezano sa seksualnim zloupotrebama ispitivani su da bi se istakle kontinuirane smetnje za usklađenje sa međunarodnim standardima ljudskih prava.

U ovom izveštaju o sistemu krivičnog pravosuđa primenjen je isti pristup kao i u prethodnom. Glavne problematične oblasti koje ovaj izveštaj nastoji da reši su pitanja kao što su nezavisnost pravosuđa, pritvori na bazi izvršnih naloga od strane izvršnih ili vojnih vlasti, kao i kontinuirani pritvor duševno bolesnih lica na Kosovu. U skladu sa normama koje su ustanovljene u ranijim izveštajima OEBS će takođe dati svoje preporuke kako bi pomogao Stubu I i ostalim nadležnim organima da, tamo gde je to neophodno, efektivno usklade svoju politiku i praksu. Novi naglasak OEBS na tematske strukturne probleme u okviru pravosudnog sistema omogućava mnogo širi pregled razvoja i osnove sistema koji, ponekad, može da zahvati probleme, slučajeve, ili delove zakona koji su izvan šestomesečnog vremenskog roka ovog izveštaja. Međutim, pošto su oni relevantni za datu temu, takvi slučajevi će se analizirati ili komentarisati čak i ako su već pomenuti u prethodnim izveštajima.

METODOLOGIJA

Analize i argumenti u ovom izveštaju bazirani su na podacima i činjeničnim informacijama koje su tokom izveštajnog perioda sakupili terenski nadgledači OEBS. Nadgledači OEBS sakupili su informacije neposrednim prisustvovanjem sudskim postupcima, pregledom sudskih predmeta i spisa, i ličnim razgovorima sa relevantnim akterima (sudijama, sudskim službenicima, tužiocima, braniocima, i organima za sprovođenje zakona). Tokom ovog izveštajnog perioda, terenski nadgledači OEBS nadgledali su sudske postupke u 156 slučajeva, kako u istražnim postupcima tako i na suđenjima. U pedeset (50) slučajeva optužbe se odnose na ratne zločine, etnički ili politički motivisane zločine i organizovani kriminal (19 slučajeva ratnih i etnički motivisanih zločina, 9 slučajeva organizovanog kriminala i 22 slučajeva trgovine ljudskim bićima).

¹ OEBS Pregled sistema krivičnog pravosuđa, 1. februar 2000 – 31. juli 2000.g. (u daljem tekstu Prvi pregled),- OEBS Pregled sistema krivičnog pravosuđa, 1. septembar 2000 – 28. februar 2001. g. (u daljem tekstu Drugi pregled).

² OEBS Pregled sistema krivičnog pravosuđa, oktobar 2001.g. (u daljem tekstu Treći pregled).

Pomenuti problemi i navedeni argumenti u prethodna tri pregleda sistema krivičnog pravosuđa nisu u potpunosti ponovljeni ovde. Umesto toga, gde je to potrebno, u ovom dokumentu osvrta na ranije izveštaje navedeni su u fusnotama.

Slučajevi koji potkrepljuju ili ilustruju analizu i zaključke ovog izveštaja navedeni su u posebnim pasusima sa drugačijim marginama od glavnog teksta. Cilj ovoga je da pomogne čitaocu da razlikuje primere slučaja od analitičkih pasusa u ovom izveštaju. Materijal u ovim izdvojenim pasusima predstavlja činjenične podatke i istorije slučaja.

REZIME RADA

Ovaj pregled je četvrti javni izveštaj o sistemu krivičnog prsavsouđa koji je uradio Sektor za nadgledanje pravosudnog sistema (SPPS). SPPS je deo Odseka za ljudska prava u okviru UNMIK Stuba III (Organizacije za evrospku bezbednost i saradnju – OEBS). Ovaj izveštaj obuhvata period od septembra 2001.g. do februara 2002.g. Sva izvršna i zakonodavna vlast po Rezoluciji 1244 Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija poverena je Misiji privremene uprave Ujedinjenih nacija na Kosovu (UNMIK) koja – preko Specijalnog predstavnika Generalnog sekretara (SPGS) – ima ovlašćenja da upravlja pravosudnim sistemom na Kosovu.

Ovaj mandat u ovom trenutku obavlja UNMIK Stub I za policiju i pravosuđe, koji je povezo odseke za sprovođenje zakona i pravosudne poslove kako bi interno olakšao koordinaciju a takođe poboljšao i saradnju sa OEBS, KFOR-om, i ostalim međunarodnim organizacijama koje su razmeštene na Kosovu. Prema UNMIKoj Uredbi 2001/09 o Ustavnom okviru za privremenu samoupravu na Kosovu (Ustavni okvir je proglašen 15. maja 2001. g.), neke adminsitrativne funkcije sudskog sistema prenete su novim Privremenim institucijama samouprave, naime Ministarstvu za javne poslove Prema svom mandatu OEBS je, u okviru UNMIK, odgovoran *“da osigura da se pitanja zaštite i promocije ljudskih prava rešavaju u ukupnim aktivnostima misije”*.³ U skladu sa mandatom UNMIK da razvije mehanizme koji će osigurati saglasnost organa za sprovođenje zakona i sudskog sistema sa međunarodnim standardima krivične pravde i ljudskih prava, OEBS je nastavio da fokusira svoje aktivnosti u nadgledanju radi identifikacije problema ljudskih prava na svim nivoima pravosudnog sistema. Saglasno tome, ovaj pregled planiran je da bude instrument koji će pomoći da se na sveobuhvatni način reše višestruki izazovi sa kojima se suočava sistem krivičnog pravosuđa kako bi se unapredio razvoj kulture poštovanja ljudskih prava i vladavine prava.

³ Izveštaj Generalnog sekretara UN Savetu bezbednosti UN od 12. jula 1999. g., stav 87.

Kako je već rečeno u prethodnim izveštajima⁴, OEBS shvata teškoće sa kojima se UNMIK suočava u nastojanju da uspostavi pravosudni sistem u društvu kome nedostaje kako koherentni pravni okvir tako i ključni iskusni stručnjaci u lokalnom pravosuđu zbog raspuštanja znatnog dela lokalne zajednice pre ustanovljenja UNMIK. Međutim, funkcionalni pravosudni sistem je ustanovljen i sve vanredne faze su prevaziđene, i zbog toga, sada bi trebalo da se osigura saglasnost sa međunarodnim standardima o ljudskim pravima. Što se tiče zaštite i promocije ljudskih prava, proglašenjem UNMIKe Uredbe 2001/09 na najvišem nivou je priznata direktna primenljivost instrumenata ljudskih prava u pravni okvir na Kosovu. Svako kršenje ovih osnovnih standarda od strane bilo kog organa trebalo bi temeljno ispitati i odmah rešavati, jer se u suprotnom mogu stvoriti protivurečni presedani koji će u budućnosti negativno uticati na razvoj pravosudnog sistema i društva kao celine.

TEMATSKE OBLASTI

Nezavisnost pravosuđa

Nezavisnost pravosuđa predstavlja integralni deo svakog savremenog i demokratskog oblika vlade i ona je preduslov za zaštitu sudskog procesa od nezakonitog mešanja od strane države. Ono takođe daje pojedincima garancije da sudski sistem poseduje mehanizme pravne zaštite koji će, kada je to neophodno, biti primenjeni protiv mera ili odluka ostalih državnih organa. Drugim rečima, sudska nezavisnost garantuje i odgovornost vlade.

Ovaj pregled će analizirati teoretski i praktični opseg sudske nezavisnosti koja postoji u okviru strukture UNMIK, a razmotriće ovu nezavisnost i iz perspektive dva njena osnovna koncepta **institucionalne nezavisnosti i funkcionalne nezavisnosti**

Nezavisnost u institucionalnom smislu zahteva da se sudstvo sastoji od službenika čija se postavljenja, rad i disciplinska odgovornost oslanjaju na efektivnoj institucionalnoj autonomiji. U tom smislu OEBS će analizirati obim u kome je postupak postavljenja i produženja ugovora sudijama i tužiocima u skladu sa garancijama i standardima nezavisnosti pravosuđa. Aspekti interne organizacije sudova, u smislu mehanizama za dodelu slučajeva sudijama ili sudskim većima, takođe će se rešavati iz perspektive kontrole koju izvršni organi UNMIK mogu vršiti nad takvim mehanizmima. Konačno, disciplinska odgovornost, koja se posmatra kao garancija institucionalne nezavisnosti ali isto tako i kao garancija protiv pogrešnog sprovođenja pravde, biće podvrgnuta kontroli u smislu načina na koji raspoloživi disciplinski mehanizmi funkcionišu,- OEBS će se takođe fokusirati na saglasnost ovih mehanizama sa relevantnim međunarodnim standardima i isto tako na njihovu primenljivost na međunarodne sudije i tužioce koji su angažovani od strane UNMIK.

Nezavisnost u funkcionalnom smislu podrazumeva nemešanje drugih nesudskih organa u obavljanje sudskih funkcija, a to takođe obuhvata obaveznu državu da zaštiti nezavisni rad

⁴ Vidi OEBS Pregled sistema krivičnog pravosuđa, od 1. septembra 2000.g. – 28. februara 2001. g., Rezime rada, str. 1.

sudova i, implicitno, ličnu nezavisnost sudija. U konceptualnom okviru funkcionalne nezavisnosti OEBS će obraditi mešanje izvršnih organa, kao što su SPGS i KFOR, u sferu donošenja presuda, a takođe će se fokusirati i na zakonodavne intervencije koje idu na štetu principa nezavisnosti. Štaviše, OEBS će razmotriti sukob koji je nastao u vezi imuniteta, kojim su UNMIK i KFOR zaštićeni od bilo kakvog pravnog procesa na Kosovu, i od sudske nezavisnosti.

Pritvor

Zabrana samovoljnog hapšenja i pritvora čini osnovni deo međunarodnog zakona o ljudskim pravima. OEBS je istakao u svojim ranijim izveštajima da pretpostavljeni sukob između bezbednosti i pravde ne bi trebalo da se koristi kao opravdanje za mešanje izvršnih organa u sudsku sferu, naročito u smislu pritvaranja lica bez sudskog procesa.⁵ Umesto toga, OEBS je identifikovao potrebu za opsežnom i održivom strategijom kojom bi se rešavali dugoročni izazovi sudskog sistema, kako bi se uspešno obuhvatile i krivične oblasti u kojima su SPGS i KFOR nastavili da se mešaju na bazi njihovih izvršnih naloga. Uprkos konkretnim preporukama OEBS, i nastojanja OP da se osigura raspoloživost sudija i sudskog osoblja kadgod je trebalo da se održe saslušanja u vezi pritvora, KFOR je nastavio, mada u nešto manjoj meri u poslednjim mesecima, da pritvara lica bez konkretnih osnova u važećem zakonu i bez mogućnosti sudskog preispitivanja.

Druga oblast vansudskih pritvora, o kojoj je OEBS izveštavao u prošlosti, je praksa izdavanja izvršnih naloga za pritvor od strane SPGS.⁶ U tom pogledu, OEBS izražava zadovoljstvo zbog činjenice da SPGS nije izdao ovakve izvršne naloge poslednjih šest meseci i da, u ovom trenutku, nema nijednog lica koje je pritvoreno na bazi ovakvih vansudskih naloga. Uprkos ovakvih pozitivnih kretanja još uvek ostaje izvesna zabrinutost zbog ovlašćenja koja SPGS ima u sferi lišavanja slobode.

Pitanja duševnog zdravlja

Druga oblast u kojoj je malo postignuto predstavlja pritvor duševno obolelih lica. OEBS je stalno isticao u svojim pregledima sudskog sistema da je najveći broj nezakonito pritvorenih lica na Kosovu smešten u ustanovama za duševne bolesnike.⁷ To je takođe oblast pritvora u kojoj je postignut najmanji napredak u rešavanju pitanja nezakonitog lišavanja slobode. U ovom izveštaju OEBS je izrazio svoju zabrinutost u vezi duševno obolelih lica i pravosudnog sistema, što je podeljeno na tri glavne oblasti: primena pritvora; postupanje prema licima osuđenim po zakonu; i korišćenje ekspertize duševnog zdravlja u okviru sistema krivičnog pravosuđa.

DEO 1: NADGLEĐANJE

⁵ Vidi Drugi pregled, Rezime rada, str. 3.

⁶ Vidi Treći pregled, Deo 4, str. 32-35.

⁷ Vidi Treći pregled, Deo 4, str. 41-42.

I. MANDAT SEKCIJE ZA PRAĆENJE PRAVNOG SISTEMA

U Rezoluciji 1244 Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija (RSB 1244), Svet bezbednosti je ovlastio Generalnog sekretara UN da ustanovi međunarodno civilno prisustvo na Kosovu sa ciljem da obezbedi privremenu upravu. Jedna od glavnih odgovornosti međunarodnog prisustva bila je 'zaštita i promocija ljudskih prava.'⁸

Generalni sekretar UN je, u svom izveštaju Savetu bezbednosti UN od 12. jula 1999. g., vodeću ulogu u okviru UNMIK za izgradnju institucija poverio OEBS, i označio da jedan od zadataka Stuba za izgradnju institucija (Stub III) treba da obuhvati i nadgledanje ljudskih prava i razvoj stručnih sposobnosti. On je takođe naložio UNMIK da razvije koordinisane mehanizme kako bi se olakšalo nadgledanje poštovanja ljudskih prava i propisno funkcionisanje sudskog sistema i dodao da se izveštavanje mora takođe obavljati na koordinisani način kako bi se omogućilo lakše reagovanje. A naročito:

“UNMIK će imati ključne ljude za nadgledanje i savetovanje u oblasti ljudskih prava koji će imati *neometani pristup* u sve delove Kosova sa ciljem da istraže zloupotrebe ljudskih prava i da osiguraju da se problemi u vezi zaštite i promocije ljudskih prava rešavaju u svim aktivnostima misije. Nadgledači ljudskih prava će, preko zamenika Specijalnog predstavnika za izgradnju institucija, izveštavati o svojim nalazima Specijalnog predstavnika. Nalazi nadgledača ljudskih prava redovno će se objavljivati i, po potrebi, će se razmenjivati sa mehanizmima za ljudska prava UN, u konsultaciji sa kancelarijom Visokog komesara za ljudska prava. UNMIK je dužan da obezbedi koordinisano izveštavanje i mogućnost reagovanja.” (Stav 87).

U pismu o saglasnosti, od 19. jula 1999. g., između Generalnog podsekretara za mirovne operacije Ujedinjenih nacija i glavnog predstavnika OEBS, kaže se da Stub III, t.j.OEBS, treba da razvije mehanizme kojima će osigurati da sudovi, administrativni tribunali i ostale sudske strukture funkcionišu u skladu sa međunarodnim standardima krivičnog pravosuđa i ljudskih prava. Štaviše, prema UNMIKoj Uredbi 2000/15 'O ustanovljenju Administrativnog odeljenja pravde', od 21. marta 2000. g., od Administrativnog odeljenja pravde dobijena je potvrda da je OEBS organizacija koja je odgovorna za nezavisno nadgledanje sudskog sistema i službi za vaspitno-popravne mere.

U Pravosudnom cirkularu (2001/15), koji je izdat 6. juna 2001. g., ponovo je potvrđeno da OEBS i nadgledači imaju pristup sudskim postupcima i dokumentima radi nadgledanja ljudskih prava. Očekivalo se da će ovaj cirkularni dopis proširiti razumevanje pravosuđa u pogledu mandata OEBS, i osigurati da nadgledači OEBS mogu poptuno pratiti sve faze krivičnih postupaka. Međutim, OEBS se i dalje uskraćuje pristup istražnim saslušanjima i sudskim spisima u toku istražne faze, naročito u slučajevima na kojima rade međunarodni sudije i tužioci. Ovakav stav koji su zauzeli međunarodni sudski službenici onemogućavao je OEBS da ispuni svoj mandat.

⁸ Rezolucija 1244 Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija, 12. jun 1999. g., stav 11/j.

Nadgledanje sudskog sistema podrazumeva da se ima potpuno i tačno znanje o sadržaju sudskog postupka kao i dokumentima s tim u vezi. Da bi OEBS mogao da izdaje verodostojne izveštaje i da na pravi način analizira saglasnost sistema krivičnog pravosuđa sa međunarodno priznatim standardima ljudskih prava od suštinske je važnosti da se ima potpuni uvid u činjenice i postupak slučaja koji se nadgleda. Nastojanja da se razjasne ova pitanja sa OP nisu dala rezultate tokom perioda ovog izveštaja što je osujetilo mogućnosti OEBS da izvrši zadatke koji su mu povereni u ovoj misiji.⁹

Odnosi sa ostalim stubovima

U prethodnim izveštajima pomenuto je da je OEBS predvideo tesnu saradnju u sistemu krivičnog pravosuđa sa UNMIK im Stubom I za policiju i pravdu, jer ciljevi koje je postavio UNMIK spadaju u okvir održivih ciljeva izgradnje institucija i razvoja stručnih sposobnosti koje je planirao OEBS. U sistemu krivičnog pravosuđa Stub I je rešio da uspostavi *'funkcionalno logičnu strukturu zakona i reda, a naročito da ustanovi nepristrasni sudski proces u početku preko međunarodnog učešća i reforme sudskog sistema'*.¹⁰ OEBS je, sa svojim Odeljenjem za ljudska prava i vladavinu prava (HR/RoL), postao jedini organ u okviru UNMIK sa mandatom za ljudska prava, posle raspuštanja Službe za ljudska prava u okviru Kancelarije SPGS. Političke i strukture za donošenje odluka u okviru UNMIK, kao što su Upravni odbor Stuba I ili Odbor za nadzor zatvorenika, u ovom trenutku nemaju dovoljan broj stručnjaka za ljudska prava. Zabrinutost raste i zbog kontinuiranog nedostatka preispitivanja pitanja ljudskih prava u uredbama UNMIK, uprkos čestih i opšte zastupljenih pritužbi u vezi ovog pitanja još od 1999.g. Sledstveno tome, potreba za većim uključenjem i integracijom OEBS u ove strukture i procese ima kritični značaj, ako se želi da se u potpunosti ispoštuje zaštita i promocija ljudskih prava u okviru UNMIK.¹¹

Odeljenje za ljudska prava i vladavinu prava OEBS, kao deo Stuba za izgradnju institucija, radi u tesnoj saradnji sa organizacijama UN kao što su OHCHR, UNHCR, i UNICEF. Ovo Odeljenje takođe saraduje i sa lokalnim i međunarodnim organizacijama kao što su Savet Evrope, Međunarodni komitet Crvenog krsta (ICRC), Međunarodna organizacija za migracije (IOM) i Pravna inicijativa Američke advokatske asocijacije za Srednju i Istočnu Evropu (ABA-CEELI). Od novembra 2001. g., OEBS saraduje sa Međunarodnim krivičnim tribunalom za bivšu Jugoslaviju (ICTY) preko isturene kancelarije ICTY u Prištini. OEBS redovno dostavlja ažurirane podatke koordinatorskoj kancelariji ICTY za Kosovo u vezi tekućih ratnih zločina i politički/etnički

⁹ Sporazum između Odeljenja OEBS za ljudska prava i vladavinu prava i OP, o pristupu nadgledača OEBS sudskim postupcima i dokumentima tokom istrage, potpisan je 22. aprila 2002.g.

¹⁰ Vidi izlaganje političkog zamenika SPGS u članku 'Ustanovljenje novog Stuba za policiju i pravdu' u UNMIK im 'Novostima', br. 93, od 21. maja 2001. g.

¹¹ U izveštaju Specijalnog predstavnika Komisije za ljudska prava o situaciji ljudskih prava u Bosni i Hercegovini i Saveznoj Republici Jugoslaviji, koji je izložen 8. januara 2002. g. na 58. Sednici Komisije UN za ljudska prava, kaže se da je *'Specijalni predstavnik i dalje zabrinut što principi ljudskih prava nisu dovoljno integrirani u proces po kome se donose i implementiraju zakoni i administrativni postupci.'*

motivisanih suđenja u domaćim sudovima. Pored toga, problemi, jake strane ili razvoji u sistemu krivičnog pravosuđa na Kosovu, koje je identifikovao OEBS, dostavljaju se Isturenoj kancelariji ICTY da bi ih ona uključila u izveštaje koje šalje tribunalu u Hagu.

Kao deo Stuba III i UNMIK u celini, OEBS mandat za nadgledanje pravnog sistema obuhvata tačno i neposredno izveštavanje u okviru UNMIK o:

- tekućoj statistici u vezi sistema krivičnog pravosuđa,
- sistematskim povredama međunarodnog prava, i
- grubim kršenjima standarda pravičnog suđenja u pojedinim slučajevima koja se moraju odmah otkloniti.

Saglasno tome, SPPS kao deo Odeljenja HR/RoL, održava dosledne i kooperativne odnose sa ostalim stubovima i međunarodnim agencijama. Sistematska kršenja, zapaženi trendovi, pojedinačni problemi i pitanja koje je identifikovao SPPS, u okviru šireg mandata OEBS, svake nedelje se dostavljaju OP. Štaviše, SPPS je stalno isticao svoju spremnost da tesno saraduje sa OP radi pružanja pomoći u implementaciji i rešavanju ovih problema na sistematski način. Prema tome, za efikasnije radne odnose između Odeljenja HR/RoL i OP bili bi korisni širi dijalozi i transparentnost u radu pri razmeni informacija. Konzistentno komuniciranje i povratne informacije služili bi da se izbegnu primeri u kojima mere koje je OP preduzelo na bazi nadgledanja i izveštavanja nisu delotvorno ispoštovane niti dostavljene OEBS. Pozitivno je što je SPPS poboljšao svoje odnose sa Pravosudnom inspekcijom jedinicom pri OP, pošto je OP ustanovilo politiku davanja povratnih informacija u vezi žalbi dobijenih od strane SPPS. SPPS i PIJ su se takođe dogovorili u vezi doslednijeg mehanizma tako da se informacije koje je OEBS dobio pri nadgledanju rada sudova koriste kao polazna tačka u nastojanjima PIJ da sakupi dokaze za svoja istraživanja.

Pravo na pravično suđenje

Međunarodni standardi o ljudskim pravima su deo važećeg zakona preko, *inter alia*, UNMIKe Uredbe 1999/24, i još skorije preko Ustavnog okvira,¹² koji obavezuju one ljude koji obavljaju javne funkcije na Kosovu da se pridržavaju međunarodno priznatih standarda o ljudskim pravima. Pored toga, Savezna Republika Jugoslavija je članica brojnih instrumenata o ljudskim pravima, uključujući Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (ICCPR), koji obavezuje sve upravne organe na teritoriji da osiguraju ova prava za ljude na Kosovu.

OEBS analizira domaći zakon i praksu u smislu njihove saglasnosti sa međunarodnim standardima o ljudskim pravima radi sprovođenja pravičnog suđenja u krivičnim postupcima. Međunarodni standardi su, *inter alia*, detaljno izloženi u članovima 9, 10, 14, ICCPR i članovima 5, 6 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (EK) i u ostalim neugovornim standardima UN. Domaći zakon, prvenstveno

¹² UNMIKa Uredba 2001/9 o Ustavnom okviru za privremnu samoupravu, koja je usvojena 15.maja 2001.g., Poglavlje 3, član 3.3, kaže da 'odredbe o ljudskim pravima i slobodama koje su iznete u ovim instrumentima (međ. instr. ljudskih prava) neposredno će se primenjivati na Kosovu'.

Zakon o krivičnom postupku SRJ (ZKP SRJ) i Krivični zakon Kosova (KZK) čine osnovu za analizu od strane OEBS. Analiza ‘pravičnog suđenja’ po međunarodnom zakonu o ljudskim pravima počinje od momenta kada je neko lice uhapšeno i/ili pritvoreno od strane državnih organa pa sve do konačnog rešenja datog slučaja.

OEBS nadgleda slučajeve od momenta hapšenja i/ili pritvora, preko samog suđenja i ulaganja žalbe pa sve do donošenja konačne odluke. OEBS nadgleda slučajeve teških zločina u nadležnosti Okružnih sudova, većinu kojih OEBS označava kao prioritete slučajeve. Takođe, mogu se nadgledati i neki slučajevi koji se vode u sudovima za prekršaje ili u opštinskim sudovima ako se odnose na prioritete stvari, kao što su slučajevi u koje su umešane manjine, maloletnici ili žene.

Pre prisustvovanja zvaničnom sudskom postupku, nadgledači SPPS najpre imaju uvid u istražni proces i materijale slučaja da bi se osiguralo da budu u mogućnosti da reše sva pitanja u vezi prava u istražnoj fazi pritvora. Ova istraga čini osnovu na bazi koje nadgledači OEBS rade analizu sudskog postupka. Nadgledači OEBS sakupljaju informacije prisustvovanjem istražnom i sudskom postupku i/ili pregledom sudskih sprisa, kada su im oni dostupni, i ispitivanjem osumnjičenih/pritvorenika, policije/KFOR-a, branioca, javnog tužioca, istražnog sudije i ostalih. Nadgledači OEBS prisustvuju suđenjima i izveštavaju o praksi u istražnom i sudskom postupku u svetlu domaćih i međunarodnih standarda.

Prioritetni slučajevi

U daljem tekstu dat je vodič za prioritete slučajeve tokom proteklih šest meseci. U kontekstu nadgledanja slučaja obuhvaćena su pitanja pristupa braniocu i efikasne odbrane, kao i nepropisno ponašanje sudija i tužilaca.

Ratni zločini

Etnički motivisani zločini

Politički motivisani zločini

Organizovani kriminal

Seksualno nasilje uključujući žrtve nasilja u porodici i trgovinu ženama

Postupanje sa maloletnicima

Pritvor

Suđenja u opštinskim i sudovima za prekršaje

OEBS nadgleda centre za pritvor samo u pogledu problema ‘pristupa pravdi’. OEBS ne nadgleda uslove pritvora ili zlostavljanje, jer te oblasti spadaju u mandat službenika OEBS za ljudska prava i ICRC.

Od decembra 2001.g. OEBS je počeo da nadgleda i slučajeve iz oblasti građanskog prava – prvenstveno porodične slučajeve – prateći eventualne povrede ljudskih prava vezane za nediskriminaciju i prava dece. Zapažanja i nalazi nastali iz ove nove dimenzije nadgledanja biće objavljeni u posebnom tematskom izveštaju.

DEO 2: VAŽEĆI ZAKON

I. ZNAČAJNI POMOCI U VAŽEĆEM ZAKONU

U poslednjih šest meseci koji su protekli od poslednjeg izveštaja OEBS o sistemu krivičnog pravosuđa bilo je nekoliko značajnih pomaka u važećem zakonu, od kojih su neki istaknuti u daljem tekstu.

UNMIKa Uredba 2001/20 o zaštiti oštećene strane i svedoka u krivičnim postupcima, doneta je 20. septembra 2001. g. radi ustanovljenja pravnih mera za obezbeđenje zaštite oštećenoj strani i svedocima tako da oni mogu da učestvuju u krivičnim postupcima bez straha ili opasnosti po svoju bezbednost.

UNMIKa Uredba 2001/21 o kooperativnim svedocima, doneta 20. septembra 2001. g., ima za cilj obezbeđenje zakonskih mera radi pružanja podsticaja svedocima da saraduju na sudu.

UNMIKa Uredba 2001/22 o merama protiv organizovanog kriminala, doneta 20. septembra 2001. g., priznaje potrebu da se spreči i suzbije organizovani kriminal na Kosovu i obezbeđuje zakonske mehanizme za gonjenje i kažnjavanje lica uključena u organizovani kriminal.

UNMIKa Uredba 2001/28 o pravima lica uhapšenih od strane organa za sprovođenje zakona, doneta 11. oktobra 2001. g., ima za cilj ustanovljenje i zaštitu prava lica uhapšenih od strane organa za sprovođenje zakona, naime Civilne policije misije privremene uprave Ujedinjenih nacija na Kosovu (UNMIK policije) i Kosovske policijske službe.

UNMIKa Uredba 2002/1, kojom se dopunjuje UNMIKa Uredba 2001/20 o zaštiti oštećene strane i svedoka u krivičnim postupcima, potpisana 24. januara 2002. g., proširila je primenljivost UNMIKe Uredbe br. 2001/20 i na krivične postupke koji su pokrenuti između juna 1999.g. i datuma sadašnje Uredbe.

UNMIKa Uredba 2002/2, kojom se dopunjuje UNMIKa Uredba br. 2001/21 o kooperativnim svedocima, proširuje se primenljivost UNMIKe Uredbe 2001/21 i na krivične postupke između 10. juna 1999. g. i datuma sadašnje Uredbe.

Primenljivost međunarodnih standarda o ljudskim pravima na Kosovu

Iako je direktna primenljivost međunarodnih standarda ljudskih prava na Kosovu bila, bar teorijski, jasno izložena u Ustavnom okviru¹³, ipak nastojanja da se nađu praktični mehanizmi za implementaciju ovih standarda do sada su bila nedosledna i sporadična. OEBS je zapazio da je vrlo malo branilaca do sada testiralo primenu garancija ljudskih prava na sudu, dok je još manji broj sudija nastojao da obrazloži svoje odluke ili mere u svetlu principa međunarodnih instrumenata za ljudska prava i precedentnog prava.¹⁴ Zbog toga, tek treba da se vidi da li će zakon o ljudskim pravima postati prekretnica u razvoju pravosudnog sistema na Kosovu preko održive promocije i inicijativa za širenje svesti, ili će to ostati samo na nivou političkih namera.

¹³ Vidi napomenu 11.

¹⁴ OEBS je u ovom periodu nadgledao samo jedan primer kada je međunarodni tužilac iz Okružnog suda u Gnjilanu u Zahtevu za zaštitu zakonitosti pomenuo garancije iz člana 5 i 6 EK, i precedentno pravo Evropskog suda.

OEBS takođe očekuje novi zakon u oblasti krivičnog zakona i postupka, budući da ovo može imati pozitivni uticaj na jasnoću i doslednost u primeni relevantnih zakonskih odredbi u krivičnim stvarima.¹⁵ Priprema ova dva zakona počela je u septembru 1999. g., posle zahteva SPGS, a proces izrade nacrtu završen je u jesen 2001. g.¹⁶ Donošenje ova dva zakona biće veliki korak ka savremenom, demokratkom društvu Kosova, koje će se oslanjati na principe vladavine prava i zakonskoj izvesnosti.

II. PROBLEMI IZ RANIJIH PREGLEDA KOJI SE PONOVO JAVLJAJU

Izrada nacrtu i implementacija novih zakona

Od prvog OEBS pregleda pravosudnog sistema u leto 2000. g. ključni problem ostao je način na koji su novi zakoni (uredbe) rađeni i zatim implementirani u sudskom sistemu. Najveći značaj imale su dve ključne stvari. Prva je tajnoviti način na koji se zakoni izrađuju, što znači da zakoni koji se donesu često se teško sprovode, ne uklapaju se u postojeći sistem (zbog nedovoljnog konsultovanja sa izvršiocima i ostalim stručnjacima), i što je najvažnije, mogu da krše standarde ljudskih prava budući da nema revizije nacrtu zakona u pogledu ljudskih prava. Druga stvar još je direktnija – a to je da zakoni koji se donose obično odmah stupaju na snagu po proglašavanju, ali oni se objavljuju na engleskom jeziku i tek zatim se polako prevode na albanski i srpski, i ne dostavljaju se. Ovo znači da se od sudija i pravnih stručnjaka traži da primenjuju zakon koji ne razumeju.

Uprkos tome što nije načinjen nikakav napredak u ovoj oblasti još nije postavljen uslov da SPGS konsultuje bilo koju organizaciju ili instituciju pre proglašenja uredbe. Čak i u slučajevima kada radne grupe, koje se obično sastoje od stručnjaka, dostave nacrt zakona, ti nacrti se šalju Kancelariji pravnog savetnika (SPS) SPGS, gde oni ostaju dugo vremena tokom koga se održavaju poverljive konsultacije, dok se konačno ne izda verzija koja može imati vrlo malo sličnosti sa originalom.¹⁷ Najžešća i najupornija kritika procesa donošenja zakona od ustanovljenja UNMIK 1999.g. odnosi se na nedostatak sistematske revizije nacrtu zakona u pogledu standarda ljudskih prava, što je dovelo do toga da je UNMIK izdao zakone koji krše međunarodne standarde ljudskih prava. Štaviše, UNMIK nije preduzeo nikakve mere da otkloni ovaj nedostatak kada je ukazano na to.¹⁸ Uprkos opšte zastupljene kritike ovakvog postupka kako unutar tako i izvan UN,¹⁹ nije učinjen nikakav pokušaj da se vrši sistematska revizija svih nacrtu zakona u pogledu ljudskih prava, niti da način izrade nacrtu zakona bude otvoren kako bi stručnjaci dali svoje priloge pri izradi konačne verzije.²⁰ Ovaj sistem će verovatno postati još komplikovaniji i konfuzniji pošto sada po Ustavnom okviru i Skupština ima prava da donosi zakone, a još nije tačno razjašnjeno koje zakone će i dalje izdavati sam SPGS.

¹⁵ Nacrt Krivičnog zakona i Zakona o krivičnom postupku čekaju odobrenje i proglašenje od SPGS.

¹⁶ Nacrtu ova dva zakona uradili su ZSV za pravosudna pitanja i međunarodni i lokalni pravници.

¹⁷ UNMIKa Uredba 2001/28 o Pravima lica uhapšenim od strane organa za sporovođenje zakona doneta je 12.okt. 2001.g. Proces izrade počeo je 2000.g., a u grupi za izradu nacrtu bili su OEBS, AOP i UNMIK policija. Međutim, nacrtu ove grupe je odbačen, i obrazovana je nova grupa bez OEBS. OEBS je dvaputa

Neblagovremeno prevođenje i dostavljanje UNMIKih uredbi je drugo pitanje na koje se OEBS fokusirao u svim svojim ranijim izveštajima. UNMIKe uredbe obično stupaju na snagu onog dana kada ih potpiše SPGS, ali one se brzo stave na raspolaganje samo na engleskom, a nema sistematskog i brzog prevođenja i dostavljanja svim licima u okviru pravosudnog sistema. I opet, uprkos stalnim kritikama ovog problema, u poslednje dve godine učinjeno je vrlo malo ili ništa. Nijedna od UNMIKih uredbi koje su donete u 2002. g. još nije prevedena ni na albanski niti na srpski. Kod uredbi koje su izdate u 2001.g. proces prevođenja prekinut je kod UNMIKe Uredbe 2001/19 (od 41 uredbe koja je doneta u 2001. g.). OEBS je dokumentovao brojne situacije u kojima sudije, tužioci, branioci i policija nisu znali za promene važećeg zakona koje su prouzrokovane donošenjem UNMIKih uredbi, zbog toga što nisu imali na raspolaganju prevedene verzije ovih uredbi. Ova situacija je neprihvatljiva: zakon koji je donet i važeći, a o kome nisu obavješteni sudski službenici koji treba da ga primenjuju, samo kompromituje nastojanja da se izgradi sredina u kojoj vlada pravna izvesnost na Kosovu. Zbog toga, posebno razočarava nedovoljna pažnja koja se posvećuje ovom pitanju.

Krivična dela povezana sa trgovinom ljudima i reagovanje UNMIKih organa

dao komentare na nacrt ove nove grupe, ali kako se vidi iz konačne verzije Uredbe, mnogi komentari nisu uzeti u obzir (vidi dalje napomenu 17).

¹⁸ Problem, koji je iznet u Trećem pregledu, bio je nacrt koji je postao Uredba br. 2001/28, O pravima lica uhapšenim od strane organa za sprovođenje zakona. Uprkos jasne povrede međunarodnog zakona o ljudskim pravima u članu 3.7 ove Uredbe (koja dozvoljava da se pritvorenicima uskrati pristup braniocu do 48 sata), ovo još nije izmenjeno.

¹⁹ **Vidi Izveštaj Specijalnog predstavnika Komisije za ljudska prava od 8.I 2001.g., stav 92-94**

²⁰ Januara 2002.g. PZSPGS usmeno je obavestio OEBS (HR/RoL) da će obezbediti reviziju nacrta zakona radi saglasnosti sa ljudskim pravima, i da će OEBS pregledavati i davati komentare na sve nacрте zakona u pogledu saglasnosti sa standardima o ljudskim pravima. Ali ova revizija još nije implementirana.

Reagovanje UNMIK na trgovinu ljudskim bićima

OEBS je u poslednjem pregledu sistema krivičnog pravosuđa istakao strukturne brige u vezi trgovine ljudima i seksualnih krivičnih dela.²¹ OEBS je izrazio zadovoljstvo pozitivnim kretanjima u ovoj oblasti, kao što je ustanovljenje Jedinice za istragu trgovine ljudima i prostitucije (TPIU) u okviru UNMIK policije. Jedinica je obrazovana kao odgovor na sve veće brige usled sve većeg broja slučajeva trgovine ljudima na Kosovu,²² što se smatra posebnim ogrankom organizovanog kriminala, i što zahteva poseban i nezavistan pristup od strane organa za sprovođenje zakona. Štaviše, TPIU²³ je u bliskoj saradnji sa OEBS i IOM-om, razvila koherentan pristup prema žrtvama trgovine ljudima. Pomoć koja je pružana ovim žrtvama pretvorena je u pouzdani, strukturni postupak po kome je TPIU dosledno upućivala neke žrtve u program repatrijacije koji je ustanovio IOM, a obezbeđivala je i zaštitu i pomoć onim žrtvama koje su još uvek bile uključene u sudski postupak. OEBS smatra da se karakteristike i obim trgovine ljudima na Kosovu nisu promenili tokom prošle godine.²⁴ Zbog toga, reakcija UNMIK policije na ovaj tip kriminala treba da se nastavi pa čak i pojača.

Dalja zabrinutost u vezi reakcije nadležnih organa na zločine trgovine ljudima nastala je posle nadgledanja ovakvih sudskih postupaka. OEBS i dalje zapaža da lokalni sudije i tužioci ne razumeju u potpunosti niti značenje niti implikacije zločina trgovine ljudima, niti pak ulogu i položaj žrtava trgovine ljudima. Uprkos fokusnih kurseva obuke koje je organizovao KIP, sudije i tužioci i dalje ne poštuju garancije i zahteve koje obezbeđuje UNMIK Uredba 2001/4 u vezi s tim kako ove zločine treba istraživati.²⁵ Privremene mere zaplene dobiti od ovakvih zločina i zatvaranje prostorija u kojima se obavljaju nezakoniti poslovi retko se primenjuju od strane istražnih sudija. Čak i kada se ove mere primene, ovakve prostorije se ubrzo posle zatvaranja opet otvaraju, sa drugim nazivom vlasnika i navodno drugačijom vrstom aktivnosti, i traži se dozvola za rad od UNMIK organa. Što se tiče sudskih postupaka OEBS je zapazio da istražni sudije i dalje ne poštuju proceduralne garancije koje su predviđene za zaštitu žrtava/svedoka, dok isto tako osiguravaju uspešno gonjenje prekršilaca. U UNMIK Uredbi 2001/4 se kaže da se repatrijacija žrtava trgovine ljudima ne može odložiti zbog sudskog postupka i, zbog

toga, istražni sudije su obavešteni da se saslušanja ovih žrtava/svedoka mora obaviti brzo i propisno tako da te izjave tužilac može kasnije da upotrebi na suđenju. Jedna od glavnih

²¹ Vidi treći izveštaj, Deo 5.

²² Obrazovanje TPIU pratilo je proglašenje novog zakona za suzbijanje trgovine ljudima, naime UNMIK Uredba 2001/4 o Zabranu trgovine ljudima na Kosovu.

²³ Što se tiče operativnog lanca komandi raniji službenici TPIU bili bi neposredno podređeni šefovima Regionalnih istražnih jedinica.

²⁴ U Izveštaju o situaciji, Jedinice IOM za borbu protiv trgovine ljudima, od februara 2000. do maja 2001.g., IOM je procenio da se prinudna prostitucija obavlja u najmanje 33 bara na Kosovu. U novom izveštaju od feb. 2000. do dec.2001.g. IOM je pomenuo da, prema procenama UNMIK policije, na Kosovu ima 104 lokala u kojima su žene i mlade devojke prinuđene na prostituciju

²⁵ Jedinica za zastupanje i pomoć žrtvama (VAAU) u okviru OP objavila je, u pismu OEBS od 16 aprila 2002.g., da će se organizovati dodatni kursevi obuke za lokalno sudstvo vezano za primenu UNMIK Uredbe 2001/4.

garancija koju ovi sudije moraju poštovati tokom ovih saslušanja je prisustvo okrivljenog lica ili njegovog/njenog branioca, tako da kada se kasnije dođe na sud odbrana ne može da se žali na nepropisno ispitivanje svedoka.²⁶ Umesto toga, OEBS je u proteklih šest meseci zapazio u više navrata da istražni sudije koji su uključeni u istražne postupke u slučajevima trgovine ljudima ne obezbede prisustvo osumnjičenog lica ili branioca tokom saslušanja žrtava/svedoka.²⁷

Drugi problem ostaje nedostatak objekata za privremenu zaštitu svedoka ili žrtava trgovine ljudima koji su izloženi riziku dok svedoče u sudskom procesu. U Uredbi 2001/4 se kaže *'treba preduzeti odgovarajuće mere za zaštitu svedoka tokom svake istrage i/ili sudskog postupka koji se vode na osnovu ove uredbe.'* OEBS je više puta isticao ovaj problem u razgovorima sa UNMIK policijom ali još nisu preduzete konkretne mere.²⁸

Seksualno nasilje

OEBS pozdravlja svaku inicijativu da se obrazuje specijalno policijsko odeljenje za istraživanje slučajeva seksualnog nasilja. Tokom izrade prethodnih izveštaja SPPS-a, OEBS je istakao potrebu za koherentnom politikom u postupanju prema žrtvama silovanja. Potreba za doslednim policijskim odgovorom i protokolom istaknuta je primerom memoranduma koji je priložen uz regionalni protokol namenjen istražiteljima iz regionalne 'Krivične istražne jedinice (KIJ)' u Gnjilanu od 31. oktobra 2001. g. U memorandumu se kaže: *'Zapazio sam da vrlo malo prijavljenih slučajeva silovanja stvarno predstavlja ovaj čin. Čini se da većina njih predstavlja naknadna razmišljanja žena koje su pristale na seksualni odnos ali se sada moraju suočiti sa porodicom. Kao što znate, u ovoj kulturi zabranjen je seks pre braka, što prouzrokuje sramotu za ženu i strah od odmazde njene porodice. Mi, kao nepristrasni istražitelji, moramo da istražimo svaki slučaj i da donesemo zaključak da li je uopšte učinjen neki zločin i da uradimo izveštaj o činjenicama slučaja. Ovo možda neće zadovoljiti žrtvu ili njenu porodicu, ali to je pitanje o kome ne treba da brinemo.'*

U priloženom protokolu istražitelji se dalje upućuju da obezbede uzorke silovanja i sakupe forenzičke dokaze samo *'ako istražitelj veruje da se silovanje stvarno desilo'* i kaže se da *'ako istražitelj veruje da ovaj čin nije bio nasilan, pravi slučaj silovanja, on će obavestiti žrtvu i porodicu o svojim uverenjima i objasniti zbog čega veruje da se to tako desilo.'*

Ovakvi stavovi koje su izrazili policijski istražitelji UNMIK alarmantni su. Ovako ispisana politika podrazumeva da policijski istražitelji treba da pokrenu istragu od pretpostavke da je prijavljeno silovanje lažno i da forenzički nalazi nisu neophodni da se, bar delimično, utvrdi istina o navodnom silovanju. Obrazovanje specijalne policijske istražne jedinice i koherentna, centralizovana politika policije u pogledu seksualnog

²⁶ Vidi član 333 ZKP SRJ

²⁷ Od 12 slučajeva koje je SPPS neposredno pratio u Okružnom sudu u Prištini od sept. 2001.g. do feb. 2002.g., u 6 slučajeva istražni sudija je izvršio istražno saslušanje žrtava/svedoka bez prisustva branioca optuženog.

²⁸ OP je obavestio OEBS, u pismu od 16 aprila 2002.g., da VAAU, TPIU i Jedinica za zaštitu svedoka (WPU) rade na zajedničkom projektu da se ustanovi vanredna, privremena prelazna ustanova posebno namenjena za žrtve trgovine ljudima. Ali, nema preciznog roka za obrazovanje ove ustanove.

nasilja može nam pomoći da se osigura da ovakve predrasude ne utiču negativno na ponašanje policije prema eventualnim žrtvama seksualnog nasilja. Iako OEBS pozdravlja obrazovanje Specijalne jedinice za žrtve/nasilje u porodici koja bi obezbedila pravu pomoć ovim žrtvama, ova jedinica je bila osujećena u svom radu usled nedovoljnih materijalnih sredstava i mešanja od strane regionalnih komandnih struktura. Zato je potrebno obezbediti veću političku podršku, materijalna sredstva i povećati broj osoblja koje bi tesno saradivalo sa specijalizovanim istražiteljima seksualnog nasilja sa ciljem da se poboljša odgovor organa za sprovođenje zakona na potrebe ovih žrtava.

Nedostatak standardizovane politike policije prema žrtvama silovanja i specijalizovane ekspertize u okviru policije samo je jedan deo šireg problema sveukupnog neuspeha da se na odgovarajući način reaguje u slučajevima seksualnog nasilja. Da bi se na sveobuhvatan način reagovalo na potrebe žrtava seksualnog nasilja, Sektor OEBS za podršku i zastupanje žrtava obrazovao je radnu grupu, u koju su uključeni UNMIKa Specijalna policijska jedinica za žrtve/nasilje u porodici, KPSS, OP, Institut sudske medicine, i, između ostalih, novoosnovana služba za medicinsko ispitivanje.

Pored toga, u prethodnim izveštajima SPPS-a²⁹, OEBS je istakao posebnu zabrinutost zbog načina postupanja prema deci žrtvama seksualnog nasilja u sudovima. Ovaj problem i dalje traje jer još ima slučajeva u kojima sud postupa sa decom žrtvama/svedocima kao sa odraslima, ne uzimajući u obzir uticaj ovakvog postupanja na psihološku i emocionalnu dobrobit deteta. Ovo se dešava uprkos činjenici da domaći zakon o krivičnom postupku dozvoljava primenu posebnih tehnika pri ispitivanju dece i da sud može da primeni međunarodne standarde o ljudskim pravima da bi otklonio bilo kakve propuste. Osim toga, Uredba 2001/20 predviđa upotrebu zaštitnih mera u sudovima koje se mogu primeniti radi zaštite dece, kao što je ispitivanje u posebnoj prostoriji (*in camera*). Međutim, prema napisima u Službenom listu ova Uredba još nije prevedena ni na albanski ni na srpski jezik.³⁰

Pitanja prevođenja/tumačenja

Usluge prevođenja/tumačenja u sudovima širom Kosova i dalje su uzrok zabrinutosti OEBS, uprkos naporima koje je preduzelo OP da nađe dugoročna rešenja za ovaj problem. U svom poslednjem pregledu sistema krivičnog pravosuđa OEBS je preporučio ustanovljenje odseka prevodilaca sa sedištem u OP, koji bi trebalo da pružaju odgovarajuće usluge prevođenja u svim sudskim postupcima.³¹ OP je nastavilo da radi u skladu sa ovom preporukom, u smislu da je u okviru OP otvoreno mesto za prevodioca za rumunski/ruski/engleski jezik, koji bi trebalo da obezbedi odgovarajuće prevođenje u postupcima za slučajeve trgovine ljudima. OEBS pozdravlja ovu inicijativu, ali još uvek postoje brige zbog činjenice da ovo mesto još nije popunjeno iako je proteklo više od tri meseca od objavljivanja oglasa za ovo mesto. U međuvremenu, TPIU i sudovi se još suočavaju sa velikim problemima da se, na ad hoc bazi, pronađu prevodioci za ruski ili

²⁹ Vidi prvi Izveštaj, deo 7, i drugi Izveštaj, deo 7, str. 69-74.

³⁰ Na UNMIKoj web stranici, u Sl. Listu kaže se da su na albanski i srpski jezik prevedene samo prvih 19 UNMIKih Uredbi koje su proglašene 2001. g.

³¹ Vidi treći Izveštaj, deo 5, preporuke, str. 66.

rumunski jezik kadgod se vrši istraga u slučajevima trgovine ljudima.³² Osim problema sa prevođenjem u slučajevima trgovine ljudima, OEBS takođe izražava zabrinutost zbog kvaliteta prevoda tokom sudskih postupaka u kojima su angažovani međunarodni sudije i tužioci. Većina pomoćnika/prevodioca koji su određeni da rade sa međunarodnim sudijama i tužiocima angažovani su iz Albanije. A postoje znatne razlike između albanskog jezika kako ga govore Albanci sa Kosova i albanskog koji govore Albanci iz Albanije, i na suđenjima koja je nadgledao SPPS pokazalo se da albanski prevodioci iz Albanije nisu savladali ove jezičke razlike.³³ Nerazumevanje značenja nekih termina u dijalektu kosovskih Albanaca od strane nekih prevodioca koji prevode u sudskim postupcima dovelo je do dužih suđenja, a ponekad, i do prekida postupka pri čemu su branioci, ili čak i ljudi iz publike, žestoko prigovarali na kvalitet prevođenja.³⁴ OEBS smatra da bi se efekti ove situacije, koju inače OP nije moglo da predvidi kada je angažovalo ove prevodioce, mogli korigovati ako bi im se, posle konsultacije sa lingvističkim ekspertima sa Kosova, dostavio spisak najčešće korišćenih izraza u kosovskom dijalektu. Drugo moguće rešenje moglo bi da bude da se izbegne rad ovih prevodioca u otvorenim sudskim postupcima na kojima se većina prigovora do sada desila,- umesto toga, oni bi radili pisane prevode sudskih spisa ili dokumenata.

Sudski veštaci i kvalitet forenzičkih nalaza

Odbijanje sudskih veštaka da vrše svoje zakonske obaveze u krivičnim postupcima prisutno je u sudovima širom Kosova. U prošlosti OEBS je istakao slučajeve u kojima stručnjaci sudske medicine nisu završili svoje izveštaje koje su sudovi tražili ili se nisu pojavili na sudu da bi izneli izveštaje na suđenjima. Ova praksa se nastavila i tokom poslednjih šest meseci i OEBS je komentarisao o uticaju koji ova situacija ima na stranke u krivičnim postupcima,³⁵ (kao što je pravo da se licu sudi u okviru racionalnog vremena³⁶) i o uticaju na ukupno vođenje i ishod krivičnih suđenja. Ukoliko organi UNMIK ne reše ovo na adekvatan način, praksa da sudski veštaci sistematski ne poštuju naloge koji dolaze od krivičnih sudova dovešće do teških kršenja garancija ljudskih prava na pravično suđenje i propisan sudski proces.³⁷ Štaviše, ovim se slabi autoritet pravosuđa da sprovede svoje sopstvene odluke i da dobije pravu pomoć od službenika i odeljenja od kojih se očekuje da poboljšaju sprovođenje pravde.

³² U pismu od 16 aprila 2002.g. OP je obavestio da su razlozi za neupošljavanje prevodioca za ruski/rumunski/engleski jezik bili zbog sporog procesa upošljavanja u UNMIK i zbog toga što nema dovoljan broj kvalifikovanih kandidata za ova mesta.

³³ Pritužbe na neadekvatno prevođenje na suđenjima u kojima su angažovani međunarodni sudije i tužioci i prevodioci iz Albanije OEBS je dokumentovao u Prizrenu, Gnjilanu i Prištini. Ove pritužbe su istakli međunarodni tužioci i branioci

³⁴ U slučaju etnički motivisanog ubistva koje je OEBS nadgledao u Okružnom sudu u Gnjilanu, kvalitet prevoda na sudu bio je povod za više sudskih debata u januaru i februaru 2002.g.

³⁵ Vidi OEBS Specijalni izveštaj o sprovođenju pravde.

³⁶ Vidi član 6 EK i član 14 ICCPR.

³⁷ Vidi Deo V u daljem tekstu ovog pregleda.

III. RAZVOJ U OKVIRU PRAVOSUDNOG SISTEMA I STATUS IMPLEMENTACIJE PREPORUKA OEBS

Specijalizovani sektori u okviru OP

Od ovih specijalizovanih sektora, Jedinica za pomoć i zastupanje žrtava (VAAU) obrazovana je na osnovu preporuke koju je OEBS dao OP, što je praćeno internom politikom OP u kojoj je istaknuta potreba da se poboljša pristup pravdi svim žrtvama zločina. Planirano je da se VAAU razvije u održivi nezavisni državni organ za žrtve zločina, koji bi imao političku i koordinacionu ulogu, uključujući tu obuku i obrazovanje mreže advokata za odbranu žrtava i sistem za vanredne reakcije i upućivanje i pružanje pomoći žrtvama zločina. Kao deo ovog mandata u okviru VAAU nalazio bi se Koordinator za pomoć žrtvama koji je ustanovljen po Uredbi 2001/4 radi osiguranja implementacije aspekata pomoći žrtvama po ovoj Uredbi. VAAU je već uspostavio kontakte sa ostalim organizacijama i institucijama koje pružaju pomoć žrtvama, tražio je finansijska sredstva i učestvovao u mnogim tekućim aktivnostima u smislu boljeg reagovanja u slučajevima kada su žrtve zločina izložene velikim rizicima.

Sektor OEBS za podršku i zastupanje žrtava podržava VAAU u materijalnim sredstvima i osoblju, uključujući tu i koordinatora za pružanje pomoći žrtvama.

Drugi specijalizovani sektor u okviru OP, od koga OEBS očekuje da će imati pozitivni uticaj na razvoj pravosudnog sistema na Kosovu, je Sektor za integraciju pravosuđa (JIS). OEBS je ranije istakao da postoji potreba za opsežnim i koordinisanim naporima da se stvori multietničko pravosuđe na Kosovu, i takođe da se osigura jednak i delotvoran pristup pravdi za članove manjinskih zajednica.³⁸ Većina briga koje je OEBS izrazio u vezi sa gore pomenutim problemima spadaju u mandat JIS i, zbog toga, OEBS pozdravlja njegovo ustanovljenje i planira tesnu saradnju sa njim.

Kosovski institut za pravosuđe

Kosovski institut za pravosuđe (KIP) nastavio je sa svojim Programom pravnog obrazovanja za sudije i tužioce koji trenutno rade u sudovima i tužilaštvima na Kosovu. Održani su seminari i informativni sastanci u vezi raznih pitanja, kao što su novi zakon o posedovanju oružja, zakon o krivičnom postupku, Kosovsko veće za sudije i tužioce, odnos između javnog tužioca, istražnog sudije i organa za sprovođenje zakona, i antikorupciona politika. Seminar o postupcima za ekstradiciju, kako iz teoretske tako i iz praktične perspektive, održan je decembra 2001. g. i kasnije je ponovljen na zahtev zainteresovanih međunarodnih sudija i tužilaca januara 2002. g. U februaru 2002.g. KIP je organizovao novi kurs obuke o primeni UNMIKe Uredbe 2001/4, i, za razliku od prvog kursa u vezi ovih pitanja, na njemu je učesnicima ponuđena vrlo fokusirana analiza svih praktičnih aspekata koji mogu nastati prilikom primene ove uredbe.

³⁸ Vidi OEBS Specijalni izveštaj o sprovođenju pravde

U svom poslednjem izveštaju OEBS je preporučio da se, u okviru KIP-a, realizuju kursevi obuke za novopridošle međunarodne sudije i tužioce.³⁹ Cilj ovakvih kurseva bio bi da se ovim sudskim zvaničnicima da pregled pravnog sistema na Kosovu, a takođe i da se iznesu potencijalni praktični problemi sa kojima se oni mogu sresti pri obavljanju svojih funkcija. KIP je već počeo da radi nacрте i program rada za ovakve uvodne kurseve, a prvi program će se održati aprila 2002.g., u saradnji sa OP UNMIK.

Jedinica za inspekciju pravosuđa i Kosovsko veće za sudije i tužioce

Obrazovanje Jedinice za inspekciju pravosuđa (JIP) u okviru OP i nešto kasnije Kosovskog veća za sudije i tužioce (KVST), OEBS je pozdravio kao mehanizme koji su predviđeni da se pojača sudska odgovornost a da se istovremeno poštuje princip sudske nezavisnosti. JIP je do sada uspeo da obavi svoje zadatke sa jako ograničenim brojem sudskih inspektora, kako međunarodnih tako i lokalnih. Nastojeći da svoje postupke učini transparentnijim i odgovornijim JIP je nedavno ustanovila interni postupak po kome se zahteva izdavanje zvaničnog odgovora na sve pritužbe koje jedinica primi, bez obzira na to da li je istraga započeta ili ne. Do kraja decembra 2001.g. JIP je vodila istrage u 73 slučaja mogućeg nepropisnog ponašanja sudija, - u 29 slučaja prijave za nepropisno ponašanje nisu potkrepljene i, sledstveno tome, odbačene su, dok su u ostala 44 slučaja preliminarne ocene zahtevale dalje i detaljnije istrage.

Što se tiče KVST, OEBS je u svom prvom pregledu izdao preliminarnu ocenu o koristima jednog ovakvog tela za kosovsko pravosuđe.⁴⁰ U mnogim aspektima KVST je počelo da ispunjava svoju misiju. Do januara 2002. g. KVST je već razmotrilo 16 slučajeva koje je podnela JIP, od kojih je 13 slučajeva bilo podvrgnuto disciplinskom postupku, a 3 slučaja su podneta samo radi razmatranja. Ukupno, u postupcima pred KVST izašlo je 20 sudija i tužioca. Veće je donelo presude u 10 slučajeva, od kojih je u 6 slučajeva usledilo razrešenje sa dužnosti – odluka koju je doneo SPGS na preporuku Veća – a dva slučaja okončana su ukorom i upozorenjem. U dva slučaja Veće je ustanovilo da nije bilo nepropisnog ponašanja i saglasno tome okončalo je disciplinske postupke.

Ipak, postoje izvesni organizacioni aspekti u strukturi i funkcionalnom okviru KVST koji i dalje izazivaju brige; ove brige biće obrađene kasnije u ovom pregledu u vezi sa pitanjem sudske nezavisnosti.

Institut sudske medicine

U sastavu Odseka za razvoj pravosuđa u OP obrazovana je Služba za medicinsko ispitivanje pri Sektoru za forenzičke nalaze. U svetlu ovog razvoja ostaje nejasan status Instituta sudske medicine i njegovih doktora koji su povezani sa univerzitetom i bolnicom. Iako se čini da je Institut isključivo odgovoran za obavljanje ispitivanja u slučajevima silovanja, ova ispitivanja na terenu obavlja neobučeno medicinsko osoblje. Zato, da bi se zadovoljile potrebe kako žrtava tako i policije čini se da je neophodno da se

³⁹ Vidi treći Izveštaj, Deo 2, str. 16.

⁴⁰ Vidi treći Izveštaj, Deo 2, str. 17.

organizuje obuka medicinskog osoblja širom Kosova sa ciljem da se osposobe da efikasno vrše ova osetljiva ispitivanja. Nejasna budućnost službe sudske medicine na Kosovu predstavlja veliku smetnju za razvoj doslednog postupka za ispitivanje i postupanje sa žrtvama silovanja i za iniciranje obuke medicinskog osoblja da vrše ovakva ispitivanja na terenu.

Implementacija preporuka OEBS

Kao što je pomenuto u opsegu ovog pregleda, OEBS pristup za rešavanje problema koje otkrije je da se uvek izlože konkretne preporuke sa ciljem da pomognu drugim strukturama u okviru UNMIK koje su odgovorne za praktično rešavanje ovih problema. Posle prvog OEBSog pregleda sistema krivičnog pravosuđa, bivše Administrativno odeljenje pravde (AOP)⁴¹ i OEBS ustanovili su radnu grupu koja je imala mandat da analizira preporuke koje su navedene u pregledu i da da političke predloge relevantnim organima radi implementacije. Aktivnosti ove radne grupe prekinute su posle nekoliko sastanaka i nikada nisu ponovo pokrenute.

Posle drugog pregleda sistema krivičnog pravosuđa od OEBS je zatraženo da izradi projekat Strategije za pravdu, u kome bi ukratko bile izložene preporuke iz pregleda sa predlozima o obrazovanju održivih i ostvarljivih struktura. Štaviše, sa ustanovljenjem Stuba I za policiju i pravdu, OEBS je bio ubeđen da su stvoreni novi mehanizmi za implementaciju njegovih preporuka u sudskoj i zakonodavnoj sferi. Međutim, Stub I nije smatrao OEBSu Strategiju za pravdu kao osnovu za reformu pravosudnog sistema na Kosovu. Takođe, OEBS još nije dobio mesto kao član Upravnog odbora, glavne savetodavne i političke strukture Stuba I. Umesto toga, OEBS su data mesta u tri od ukupno šest komisija koje je ustanovio Stub I sa ciljem da radi u glavnim interesnim oblastima, kao što su sprovođenje zakona, pravosudni poslovi i razvoj zakonodavstva.

U svom trećem pregledu sistema krivičnog pravosuđa⁴² OEBS je pozdravio obrazovanje komisija u okviru Stuba I koje, iako nisu efektivno planirane da implementiraju preporuke OEBS, ipak su smatrane kao radna osnova za rešavanje najhitnijih problema vezanih za rad pravosuđa. Štaviše, OEBS je očekivao da će njegovo prisustvo u komisiji za razvoj zakonodavstva biti mogućnost da se stručno znanje OEBS u oblasti ljudskih prava na najbolji način iskoristi u procesu izrade nacrtu zakona. Nažalost, komisije u okviru Stuba I su ukinute i do danas nije obrazovana nikakava druga okvirna osnova za konsultacije i saradnju.

⁴¹ Odeljenje pravde (OP) je, u okviru novog UNMIKog Stuba I, naslednik Administrativnog odeljenja pravde (AOP-a).

⁴² Vidi treći Izveštaj, Deo 2, str. 18.

DEO 3: NEZAVISNOST PRAVOSUĐA

I. UVOD

Princip nezavisnosti pravosuđa čini se da uživa opšte priznanje na nivou svakog nacionalnog pravnog sistema. Štaviše, regionalni instrumenti za ljudska prava utkali su garancije nezavisnog i nepristrasnog tribunala kao suštinski element prava na pravično suđenje. U tom smislu, član 6(1) EK kaže da *svako ima pravo na pravično i javno suđenje u razumnom roku od strane nezavisnog i nepristrasnog suda ustanovljenog po zakonu*, a član 14 (1) ICCPR koristi skoro identični tekst da definiše pravo pojedinca da mu sudi kompetentan, nezavisan i nepristrastan tribunal ustanovljen po zakonu.

Uprkos tome što je priznat i uređen skoro univerzalno, princip nezavisnosti pravosuđa bio je predmet stalnih sporova u nacionalnim sudovima kao i u raznim međunarodnim telima koja primenjuju regionalne instrumente za ljudska prava, kao što su Evropski sud za ljudska prava (EK) i Interamerički sud za ljudska prava.⁴³ Štaviše, Komisija UN za ljudska prava je, od 1985. g., naimenovala tri Specijalna izvestioca o nezavisnosti pravosuđa; ovo pokazuje interes međunarodne zajednice za razvoj politike i prakse nezavisnosti pravosuđa u zemljama članicama, kao i njen interes za implementaciju efektivnih zakonodavnih i strukturnih garancija koje su neophodne za ostvarenje željenog standarda nezavisnosti i nepristrasnosti svih sudskih organa.

⁴³ Za opsežan pregled sudske prakse i pravne debate o nezavisnosti sudstva u raznim zemljama, vidi Izveštaje Komisije UN za ljudska prava koje je podneo Specijalni izvestilac o nezavisnosti sudija i advokata.

Debata o nezavisnosti pravosuđa ne vodi se zbog definicije principa već više zbog njenih praktičnih implikacija. U širem okviru međunarodne saradnje na promociji i podsticanju poštovanja ljudskih prava i osnovnih sloboda moraju se izraziti osnovni i praktični koncepti da bi se vladama pružila pomoć da ih implementiraju u opštim smernicama i propisima nacionalnog zakonodavstva kako bi osigurali nezavisnost pravosuđa. U postavljanju ovih osnovnih koncepcija, princip nezavisnosti pravosuđa podeljen je na 'podprincipe', zavisno od raznih praktičnih briga i pitanja koja su se pojavila u nacionalnim ili međunarodnim sporovima. Na Sedmom kongresu Ujedinjenih nacija o Sprečavanju zločina i postupanju prema prekršiocima, koji je održan u Milanu avgusta-septembra 1985. g., usvojeni su 'Osnovni principi o nezavisnosti pravosuđa', sa nastojanjem da se sudijama daju odgovarajuće smernice za njihovu ulogu u pravosudnom sistemu, i da se ustanove posebna pravila za obavljanje sudske funkcije saglasno garancijama za pravično suđenje, pretpostavkom nevinosti, jednakosti pred zakonom.⁴⁴ Ovaj dokument je postavio skup standarda u pogledu odnosa pravosuđa sa drugim državnim organima i, još određenije, u pogledu izbora, naimenovanja i obuke sudskih službenika, uslova njihove službe i mandata, profesionalnoj poverljivosti, imunitetu, i suspenziji i razrešenju iz službe. Mešanje izvršnih organa u sudske stvari, u vidu davanja instrukcija sudijama ili u vidu tumačenja postojećeg zakonodavstva, smatralo se da ima posebno štetni efekat na nezavisnost rada pravosuđa.

Polazeći od teoretskog priznavanja principa nezavisnosti i posebnih podprincipa, svrha ovog izveštaja je da se odredi stvarni stepen sudske nezavisnosti u sistemu krivičnog pravosuđa na Kosovu. U izveštaju će se analizirati garancije nezavisnosti pravosuđa koje postoje u okviru strukture UNMIK, a razmotriće se sudska nezavisnost i iz perspektive dva njena osnovna koncepta: institucionalne nezavisnosti i funkcionalne nezavisnosti. Nezavisnost u institucionalnom smislu zahteva da se sudstvo sastoji od službenika čija naimenovanja, rad i disciplinska odgovornost uživaju efektivnu institucionalnu autonomiju u poređenju sa ostalim ograncima vlade. S druge strane, nezavisnost u funkcionalnom smislu podrazumeva nemešanje nesudskih organa u obavljanje sudskih funkcija, a to takođe obuhvata obavezu države da štiti nezavisan rad sudova i, implicitno, ličnu nezavisnost sudija.

Oba gore pomenuta koncepta posmatraće se u smislu nezavisnosti međunarodnih sudskih službenika koji obavljaju svoje funkcije na osnovu privremenih i vanrednih odredbi UNMIKe Uredbe 2000/64⁴⁵, a takođe i u pogledu sudske strukture koja postoji i funkcionise u okviru redovnog sudskog sistema.

II. INSTITUCIONALNA/ORGANIZACIONA NEZAVISNOST

Nezavisnost pravosuđa u njegovom institucionalnom smislu znači da funkcije u pravosuđu obavljaju isključivo oni nosioci funkcija koji uživaju velike i dobro definisane

⁴⁴ Vidi Preambulu *Osnovnih principa nezavisnosti pravosuđa*.

⁴⁵ UNMIKa Uredba 2000/64 o Određivanju međunarodnih sudija/tužilaca i/ili promeni mesta suđenja, proglašena 15. decembra 2000. g.

garancije u smislu naimenovanja i razrešenja sa funkcije, disciplinske odgovornosti i pravila o dodeli slučaja.

Naimenovanja sudija i tužilaca

Što se tiče postupaka izbora sudija, u raznim nacionalnim pravnim sistemima postoje različiti modeli, počev od direktnog izbora ljudi za parlamentarna ili državna naimenovanja. Bez obzira koji postupak se koristi, od ključne važnosti je da sudski službenici budu nezavisni od organa ili lica koji ih biraju ili nominuju.

Što se tiče postupka naimenovanja sudija i tužioca u pravosudnom sistemu na Kosovu, mehanizam koji se koristi za međunarodne sudije i tužioce razlikuje se od onog koji se koristi za lokalne sudske službenike. Međunarodne sudije i tužioce UNMIK direktno angažuje i upošljava na bazi redovnog sistema zapošljavanja u okviru UN, dok je lokalno sudstvo do sada nominovano na svoje funkcije na period od godinu dana sa mogućnošću obnove mandata. Iako to još nije kodifikovano u UNMIKoj Uredbi, iz OP su objavili da će početkom ove godine lokalni sudije i tužioci biti nominovani na neodređeno vreme koje će se okončati sa okončanjem misije UNMIK na Kosovu. Ovim novim postupkom izmenio bi se sistem naimenovanja na određeni period vremena sa mogućnošću obnavljanja mandata po kome je lokalno sudstvo bilo postavljano od 1999. g. OEBS smatra da je ovakav razvoj pozitivan korak ka povećanju institucionalne nezavisnosti lokalnih sudija i tužilaca.

Što se tiče međunarodnih službenika OEBS je davno izrazio svoju zabrinutost da njihov status civilnih uposlenika u okviru UNMIK ugrožava nezavisnu prirodu njihovih funkcija. Evropski sud smatra da nominacija na sudske funkcije isključivo od strane državnog entiteta sama po sebi ne utiče na nezavisnost sudova; ali ono što ima odlučujuću važnost to je odsustvo svake kontrole ili nadzora od strane izvršnih vlasti posle nominacije. U tom smislu, vrlo kratki period na koji se određuju međunarodni sudije i tužioci⁴⁶, i činjenica da svako produženje ovih ugovora isključivo zavisi od izvršnih ogranaka UNMIK – OP i, konačno SPGS, stvara utisak da izvršni organi imaju kontrolu nad ovim službenicima. Sam tekst poslednjeg oglasa koji je UNMIK objavio za upražnjena mesta međunarodnih sudija i tužilaca na Kosovu ilustrativan je primer o nadzoru ovih službenika od strane izvršnih organa: *službenik će raditi kao međunarodni sudija pod ukupnim nadzorom zamenika Specijalnog predstavnika Generalnog sekretara za policiju i pravdu i direktora Odeljenja za pravosudne poslove (...)*.⁴⁷

Opet, vredno je pomena da nezavisnost pravosuđa u institucionalnom smislu uglavnom podrazumeva da se obezbedi privid nezavisnosti protiv sumnji od spoljnih uticaja. Evropska komisija za ljudska prava izjavila je da ako želimo da ustanovimo da li se neko sudsko telo može smatrati nezavisnim ili ne onda se, *inter alia*, mora uzeti u obzir način naimenovanja njegovih članova i njihov mandat, postojanje garancija protiv spoljnih pritisaka, kao i pitanje da li takvo telo odaje utisak nezavisnosti. Komisija je otišla i dalje

⁴⁶ Standardni ugovor za međunarodne sudije i tužioce je na 6 meseci sa mogućnošću produženja.

⁴⁷ Tekst oglasa prenet je sa UNMIKe web stranice.

rekavši da nije važno da li je došlo do nekog uticaja spolja i da li se stvarno desila neka nepristrasnost; ono što je važno pri ispitivanju nezavisnosti i nepristrasnosti suda to je da se mora uzeti u obzir utisak, t.j. privid o nepristrasnosti.⁴⁸

U svom izveštaju od 13. januara 1999. g.,⁴⁹ Specijalni izvestilac UN za nezavisnost sudija i advokata pozdravio je odluku Vrhovnog suda Norveške u slučaju u kome je on smatrao da privremeno postavljeni sudije, koji nemaju istu zaštitu i sigurni mandat kao stalno postavljeni sudije, nisu kompetentni da donose presude u sporovima u kojima je jedna od stranaka država ili neki njen organ – to jest, u slučajevima u kojima je država bila stranka (što bi obuhvatilo sve krivične slučajeve). Dalje je utvrđeno da sudovi garantuju vladavinu prava za građane u njihovim odnosima sa zakonodavnim ili izvršnim organima i, budući da je država strana u velikom broju slučajeva, naročito je važno da stanovništvo ima puno poverenje u sudiju kada on donosi presudu, i da ne mora da se boji da će zbog takve odluke imati bilo kakve negativne posledice po svoj položaj.⁵⁰

Takođe je vredno pomenuti, bar što se tiče međunarodnih sudija i tužilaca, da upošljenje u UNMIK, naimenovanje i produženje njihovih ugovora, isto tako zavise od pregovora sa odgovarajućim državnim organima u matičnim zemljama tih sudija i tužilaca. Ovo predstavlja još jedan element neizvesnosti po pitanju mandata sudskih službenika na Kosovu, što još više komplikuje mogućnost sklapanja ugovora na duži rok i nikako se ne može predvideti trajanje njihove službe samo na osnovu stručne sposobnosti.

Zaključak je da tekući postupak i uslovi naimenovanja posebno međunarodnih sudija i tužilaca, nisu u skladu sa standardima i principima sudske nezavisnosti. Sigurnost mandata za lokalno sudstvo rešena je poslednjim postavljenjem na neodređeni rok. Što se tiče međunarodnih sudskih službenika, njihov rad u svojstvu sudija i tužilaca i činjenica da su oni, tehnički, redovni uposlenici UN, predstavljaju dva koncepta koji se teško mogu pomiriti. Okvirni standard UN ugovora ne dozvoljava onaj nivo institucionalne nezavisnosti koji bi trebalo da bude karakterističan za svakog člana pravosuđa.

Određivanje sudija i tužilaca i dodela slučajeva

Određivanje po UNMIKoj Uredbi 2000/64

Osim pitanja postupka nominacije/postavljenja međunarodnih sudija i tužilaca i da li ovaj postupak štetno utiče na nezavisnost sudija, zabrinutost u vezi nezavisnosti i strukturne nepristrasnosti javlja se i zbog mehanizma određivanja ovih službenika za date slučajeve, kako je to izloženo u UNMIKoj Uredbi 2000/64.

⁴⁸ Vidi Izveštaj Evropske komisije za ljudska prava, *Kompanija B protiv Holandije*, 19. maj 1994.

⁴⁹ Izveštaj Specijalnog izvestioca o nezavisnosti sudija i advokata, Komisija UN za ljudska prava, 13. januar 1999. g.

⁵⁰ Vidi Jens Viktor Plabte protiv države, Vrhovni sud Norveške, decembar 1997. g., izneto u Izveštaju Specijalnog izvestioca o nezavisnosti sudija i advokata, 13. januar 1999. g.

Dana 15. decembra 2000.g. SPGS je doneo UNMIKu Uredbu 2000/64 o *Određivanju međunarodnih sudija/tužilaca i/ili promeni mesta suđenja*. Iz preambule Uredbe jasno se vidi da je njena svrha blisko povezana sa pitanjem sudske nezavisnosti i nepristrasnosti.⁵¹ U članu 1 Uredbe se tvrdi da nadležni tužilac, optuženi, ili branilac, u bilo kojoj fazi krivičnog postupka, mogu podneti zahtev OP-u (bivšem AOP-u) radi određivanja sudskog veća, istražnog sudije ili javnog tužioca, gde se smatra da je to neophodno da se osigura nezavisnost i nepristrasnost sudstva i pravilno sprovođenje pravde. Na osnovu ovakvog zahteva, ali i na svoju sopstvenu inicijativu, OP će podneti preporuku SPGS koji će, nakon preispitivanja slučaja, odobriti ili odbaciti ovakvo određivanje.

Iako je svrha ove uredbe da se eliminiše privid ili stvarna pristrasnost u osetljivim etničkim ili političkim slučajevima, njome je u stvari stvoren paralelni mehanizam određivanja sudija, čija zavisnost od OP i SPGS nije u skladu sa standardima institucionalne nezavisnosti koji su izloženi u relevantnim međunarodnim instrumentima. Uredba stvara očevidno nezavisni mehanizam za dostavljanje molbi, tako što se strankama daje mogućnost da, u bilo kojoj fazi postupka, zahtevaju određivanje međunarodnog tužioca, istražnog sudije, ili sudskog veća za dati slučaj. Ipak, na ovaj proces dostavljanja molbe bačena je senka zbog toga što konačnu odluku o određivanju posebnih službenika za dati slučaj mogu doneti isključivo SPGS i OP. Mehanizmu pokretanja postupka, kako stoji u Uredbi, takođe nedostaje jasnoća i odgovornost. Uredba ne zahteva obrazloženo mišljenje o odluci OP da preporuči ili ne preporuči slučaj SPGS, dok nema pratećeg pravnog obrazloženja ni u odluci SPGS da primeni Uredbu na dati slučaj.⁵²

Kada se radi o dodeli slučaja pojedinom sudiji ili sudskom veću, u raznim sudskim sistemima koriste se drugačiji mehanizmi. Međutim, zajednička karakteristika svih sistema, to jest garancija o nezavisnosti i nepristrasnosti, je da se slučajevi dodeljuju nasumice i da nijedna strana, telo, niti drugi organ koji pripada izvršnoj vlasti ne može da se meša tako što će za određene slučajeve određivati posebnog sudiju ili sudsko veće. U važećem zakonu Kosova se kaže da se raspored za sve sudije u sudovima određuje unapred, i da se slučajevi određuju prema rasporedu upisa i na bazi njihovog serijskog broja.⁵³ Nacrt *Zakona o radu sudova* koji treba da se proglasi u Srbiji u svom članu 8 tvrdi da *svako ima pravo da mu sudi sudija koji je nasumice određen, bez obzira na strane u sporu i prirodu pravne stvari*. Sistem nasumičnog određivanja slučaja lokalni sudovi koriste na rutinski način, tako da se ne ostavlja prostor za brigu i eventualnu intervenciju spolja radi obezbeđenja nezavisnosti u radu suda

Međutim, sudije i sudska veća koja su određena za slučajeve po odredbama UNMIKe Uredbe 2000/64 ne uživaju iste garancije kada se radi o načinu na koji su im dodeljeni slučajevi. Kada OP preporuči a SPGS smatra da je za dati slučaj potrebno odrediti

⁵¹ Preambula glasi 'priznajući da postojanje pretnji po bezbednost može ugroziti nezavisnost i nepristrasnost sudstva i onemogućiti sudstvo da propisno goni zločine koji veoma ugrožavaju mirovni proces i puno ustanovljenje vladavine prava na Kosovu (...)'

⁵²

⁵³ Članovi 44-47 *Pravilnika o internom radu sudova*, Službeni list br. 7/81.

međunarodnog sudiju ili sudsko veće, takav slučaj se ne dodeljuje niti nasumice niti prema prethodno ustanovljenom i odgovornom sistemu. Umesto toga, OP je isključivi entitet koji odlučuje koji slučaj će se dodeliti kom sudskom veću, tako da se OP daje mogućnost da bira sudije zavisno od interesa izvršnih organa za dati slučaj. U Principu 14 *Osnovnih principa o nezavisnosti pravosuđa* kaže se da je dodela slučajeva sudijama u okviru suda kome pripadaju interna stvar sudske administracije. Još jednom, brige OEBS koje su napred istaknute ne podrazumevaju da OP sledi vansudske interese kada dodeljuje slučajeve međunarodnim službenicima. Brige koje je izrazio OEBS odnose se na potencijalno štetni uticaj koji mehanizam za dodelu slučajeva po UNMIKoj Uredbi 2000/64 može da ima na utisak o nezavisnom presuđivanju, što ima suštinski značaj za verodostojan i dobro funkcionišući sudski sistem.

Nedostatak kriterijuma za primenu UNMIKe Uredbe 2000/64

Sistemu ustanovljenom po UNMIKoj Uredbi 2000/64 takođe nedostaje doslednost i održivost. Više od godinu dana posle njenog proglašenja ne postoje jasna administrativna uputstva za kriterijume na osnovu kojih bi se donosile odluke o naimenovanju međunarodnog tužioca, istražnog sudije ili većinski međunarodnog sudskog veća.

Činjenica da se Uredba primenjuje u raznim fazama krivičnog postupka i ponekad samo u jednoj fazi, a ne za ceo sudski proces, izaziva zabrinutost zbog transparentnosti mehanizma i kriterijuma na kojima se bazira. U nekim slučajevima sudski službenici određeni su po UNMIKoj Uredbi 2000/64 da bi doneli odluku o pritvoru, i/ili drugim pitanjima tokom istrage, ali ne i za glavni pretres. U drugim slučajevima lokalni sudije su vršile istragu, dok je samo suđenje vodilo sudsko veće određeno po Uredbi 64. U nekim slučajevima, u skladu sa Uredbom određen je tužilac, a ne sudsko veće. U takvim okolnostima, odsustvo jasnih kriterijuma za primenu UNMIKe Uredbe 2000/64 znači da se rizikuje da slučajevi slične prirode i težine budu tretirani na drugačiji način. Ovim se takođe omogućava da se pri određivanju sudskih veća za neki slučaj uključe i politički i drugi nevažni obziri.

Početakom 2001.g., bivši AOP je obavestio OEBS da su kriterijumi za naimenovanja skoro završeni. Dana 23. 11. 2001. g. Međunarodni odsek za podršku pravosuđu pri OP potvrdio je da nije bilo administrativne direktive u kojoj su izloženi kriterijumi za primenu ove Uredbe. Umesto toga, dat je osvrt na obrazac ili formular za popunjavanje molbe po UNMIKoj Uredbi 2000/64, koji je izložen kao smernica za 'dobru molbu'.⁵⁴ U molbi, koja nije zakonski obavezujući dokument, izlaže se svrha uredbe, kako je izneto u preambuli, i dalje se kaže:

Odeljenje će oceniti podnetu molbu na osnovu sledećih kriterijuma:

Postojanja, ili potencijala za, zastrašivanje ili manipulaciju lokalnim sudstvom i/ili lokalnim tužiocem u datom postupku;

Stvarnog ili potencijalnog postojanja zahteva velikog broja stanovništva da se preduzmu posebne sudske i/ili tužilačke mere u bilo kojoj fazi postupka;

⁵⁴ Molba za određivanje međunarodnih sudija/tužilaca i/ili promeni mesta suđenja po UNMIKoj Uredbi 2000/64 nalazi se kod OP.

Razlika između optuženog, žrtava, ili svedoka u pogledu karakteristika kao što su religija, etnička pripadnost, maternji jezik, državljanstvo, ili političko opredeljenje; Karaktera krivičnog prekršaja navedenog u optužbi, optužnici, ili presudi; Faze postupka; i Svih ostalih faktora koji mogu negativno uticati na sudsku i/ili tužilačku nepristrasnost ili stvoriti utisak o sudskoj i/ili tužilačkoj pristrasnosti.

U ovom predloženom formularu iznet je jedan broj kriterijuma za ocenu molbe ali, sve dok ovaj formular ne bude zvanično usvojen u administrativnom uputstvu koje prati UNMIKu Uredbu 2000/64, on i nema zakonski karakter. Pošto obrazac molbe nije zakonski obavezujući, onda se ne može potvrditi da li službenici OP uzimaju u obzir navedene kriterijume ili ne. Kao što je napred navedeno, Uredba se ne primenjuje dosledno; sa sličnim slučajevima drugačije se postupa, što ne bi trebalo da se događa, ako bi rečeni kriterijumi zaista bili osnova za ocenu. Sledeće pitanje je, zatim, do koje mere SPGS, koji donosi konačnu odluku, smatra sebe obaveznim da postupa po ovim kriterijumima. Tačna ocena ovog pitanja ne može se napraviti zato što u odlukama SPGS u vezi primenljivosti UNMIKe Uredbe 2000/64 nisu navedeni nikakvi pravni niti faktički razlozi. Dakle, OEBS je zabrinut što predloženi obrazac odaje nerealni utisak o transparentnosti, dok, u stvari, može postojati čitav skup drugih kriterijuma koji su odlučujući za datu stvar, imajući u vidu opširan jezik same Uredbe.⁵⁵

Disciplinska odgovornost i razrešenje sa dužnosti

Mehanizam disciplinske odgovornosti

Dalja garancija institucionalne nezavisnosti pravosuđa je metod držanja sudija i tužilaca odgovornim pri obavljanju njihovih sudskih funkcija. Kada sudski službenici imaju razloga da se boje od disciplinskih mera ili drugih posledica zbog načina na koji obavljaju svoje dužnosti, to nepovoljno utiče na nezavisnost. Ovo pitanje opet zadire u stvar sigurnosti mandata, ali, kao što je ranije pomenuto u ovom delu, okolnosti na Kosovu isključuju mogućnost ustanovljenja pravosuđa koje se sastoji od sudstva koje je postavljeno na duži rok i koje se ne može menjati. Međutim, od suštinske je važnosti da sudije, bar za određeni period vremena, uživaju izvesnu sigurnost. Nedostatak takve sigurnosti za sudije na Kosovu, bilo da su oni lokalni ili međunarodni, podstiče zabrinutost zbog mogućnosti da izvršni organi, koji su odgovorni za produženje njihovih ugovora, mogu da iskoriste postupak za produženje ugovora kao metod za razrešenje nepoželjnih sudskih službenika a da ne koriste redovnu proceduru disciplinskih mera.

⁵⁵ U Uredbi 2000/64 dat je osvrt samo na neophodnost obezbeđenja nezavisnosti i nepristrasnosti pravosuđa ili propisno sprovođenje pravde.

Počev od trajanja mandata, koji sam po sebi ne bi trebalo da utiče na nezavisnost sudija, mehanizam sudske odgovornosti i postupak za razrešenje ili ponovno postavljenje impliciraju znatan rizik za sudsku nezavisnost. Kao takva, profesionalna odgovornost za članove pravosuđa predstavlja neophodnu zaštitu od pogrešnog sprovođenja pravde, i OEBS je zbog toga, u svom ranijem Pregledu sistema krivičnog pravosuđa, pozdravio ustanovljenje Kosovskog veća za sudije i tužioce (KVST) kao kvazinezavisnog prelaznog tela sa mandatom da zavede disciplinu u pravosuđu.⁵⁶

Međutim, samo KVST, iako je predviđeno kao garant sudske nezavisnosti, obavezano je organizacionim dogovorima koji nisu u skladu sa standardima nezavisnosti i, zbog toga, to može nepovoljno da utiče na ukupan njegov rad. Najpre, činjenica da KVST, od koga se očekuje da osigura transparentan i nezavisan pregled rada sudija, nominuje isti izvršni organ koji je odgovoran i za nominovanje sudija, naime SPGS, nepovoljno utiče na utisak o institucionalnoj nezavisnosti ovog tela. Zavisnost KVST od SPGS dalje je pojačana činjenicom da, kada se radi o razrešenju sa dužnosti, rezultat njegovog disciplinskog pregleda ne dovodi do obavezujuće odluke, već to predstavlja samo preporuku SPGS. Prema ovom mehanizmu, KVST nije telo koje donosi odluku u vezi disciplinskih mera, već to čini SPGS, čime KVST postaje samo savetodavni organ izvršne vlasti. Što se tiče osnovnih garancija propisnog sudskog procesa za sudije i tužioce koji su predmet disciplinskog preispitivanja od strane KVST, OEBS je zabrinut što ovi službenici nemaju mogućnost da ulože žalbu na disciplinske mere koje su preduzete protiv njih. U Uredbi kojom se ustanovljuje KVST nije dat mehanizam preispitivanja ovakvih odluka i, tehnički, sve dok same odluke u stvari donosi SPGS mogućnost preispitivanja odluka još više se komplikuje. Oспорavanje odluke koju je doneo SPGS opet bi samo pokrenulo pitanje imuniteta UNMIK i njegovih struktura i predstavnika, čime se ne ostavlja nimalo prostora za sudije i tužioce koje je osudilo KVST da uopšte pokušaju da se preispitaju odluke koje su donete protiv njih.⁵⁷

Pitanje sudske odgovornosti postaje još problematičnije kada se ono odnosi na međunarodne sudije i tužioce. Uprkos brojnih preporuka da se razvije sistem disciplinske odgovornosti za ove članove pravosuđa, ovo pitanje još nije rešeno. Prvo, činjenica da se disciplinskim mehanizmima ne raspolaže na istin način za lokalne i međunarodne sudske službenike koji obavljaju svoje dužnosti u istom sudskom sistemu i, ponekad, kao članovi istog sudskog veća, dovodi do dvostrukih standarda, što nije u skladu sa demokratskim pravosuđem. Drugo, nedostatak mehanizma da se međunarodni sudije i tužioc i smatraju odgovornim za svoj rad takođe izaziva brige zbog mogućeg lošeg sprovođenja pravde ili nepropisnog ponašanja sudstva, nad kojim ne postoji kontrola.

Štaviše, OEBS je zabrinut zato što, u odsustvu ovakvog disciplinskog postupka za međunarodne sudije i tužioce, jedina opcija za odgovornost dolazi u trenutku obnove njihovih ugovora. Ova opcija, međutim, nije u skladu sa garancijama sudske nezavisnosti,

⁵⁶ Vidi treći Izveštaj, Deo 2, str. 17.

⁵⁷ OEBS je informisan, u pismu od 16. aprila 2002.g., da je OP završio rad na nacrtu amandmana na Uredbu UNMIK 2001/18,- nacrt obuhvata. Između ostalih stvari, posebne odredbe u pogledu prava sudija i tužilaca da se žale na odluku KVST u disciplinskim postupcima.

sve dotle dok je produženje ugovora u isključivoj nadležnosti izvršnih organa.

Pravna sredstva protiv pristrasnosti

Iako to nije direktno povezano sa pitanjem disciplinske odgovornosti sudija, OEBS je takođe zabrinut zbog nedostatka pravnih lekova protiv eventualne pristrasnosti koju je pokazao jedan međunarodni sudija tokom suđenja. Svi pravni sistemi, uključujući Kosovo, daju jasne kriterijume i postupke za izuzeće ili diskvalifikaciju sudije. Važeći

zakon striktno nabroja situacije za izuzeće sudija iz nekog predmeta, i dalje je predviđeno da strane mogu tražiti izuzeće pojedinog sudije u čiju nepristrasnost se sumnja.⁵⁸

Međutim, ovi pravni lekovi, koji su po zakonu predviđeni kao garancija sudske nepristrasnosti, ne važe za međunarodne sudije koje je UNMIK odredio za date slučajeve po Uredbi 2000/64. Argument za neprimenjivanje postupaka izuzeća protiv ovih sudija bio je da, ako bi se dala vlast da se odlučuje o izuzeću protiv međunarodnih sudija i tužilaca postavljenih po Uredbi UNMIK 2000/64, predsednici sudova bi, koji su po važećem zakonu nadležni da rešavaju u postupcima o izuzeću, zloupotrebili ovaj mehanizam na štetu međunarodnih službenika.⁵⁹ Alternativno rešenje koje je OP usvojilo da se bavi zahtevima za izuzeće sudskih veća međunarodnih sudija, koji su određeni po UNMIKoj Uredbi 2000/64, ilustruje dalju kontrolu OP nad čisto sudskim stvarima. Ovaj postupak, koji čak i ne postoji u kodifikovanoj formi, predviđa da, kadgod se dostavi zahtev za izuzeće međunarodnog veća, direktor OP određuje drugog međunarodnog sudiju koji bi odlučivao o izuzeću. Drugim rečima, ne samo što sudije koji su određeni po UNMIKoj Uredbi 2000/64 rade izvan redovnog sudskog sistema, bez ikakvih domaćih pravnih lekova ili garancija koje se primenjuju na njihov rad, već je i OP data dodatna vlast u oblasti sudskih procesa, Ova vlast da se postave pojedini sudije, od kojih se očekuje da diskvalifikuju (izuzmu) ostale međunarodne sudije koje je sam OP postavio, kompromituje nezavisnost pravosuđa.

⁵⁸ Član 39-44 ZKP SRJ

⁵⁹ U pismu upućenom OEBS 16.aprila 2002.g OP je izjavio da 'jasno, ako je ova vlast data predsedniku suda u većima koja se sastoje većinom od međunarodnih sudija, verovatno da bi svako sudsko veće bilo poraženo od strane predsednika'..

Razrešenje dužnosti i okončanje ugovora za sudije i tužioce

OEBS je izrazio zabrinutost u prošlosti zbog postupka razrešenja sudija i tužilaca sa dužnosti, budući da je to u potpunosti rađeno od strane izvršnih vlasti. U tom pogledu, KVST sada ima mandat da odlučuje o stvarima koje se tiču sudske discipline, uključujući i mandat da daje predloge SPGS za naimenovanje i razrešenje sa dužnosti sudija i tužilaca. Jedna stvar, međutim, i dalje zadaje brige, a to je metod obnove ugovora za lokalne sudije i tužioce, proces koji se može upotrebiti kao alternativa za disciplinsko razrešenje.⁶⁰ Skup kriterijuma za ponovno postavljenje, naveden u članu 6.1 UNMIK Uredbe 2001/8, omogućava da se sudskim službenicima ne produži ugovor zbog moralnog integriteta ili diskriminacionog rada,⁶¹ što bi normalno trebalo da usledi posle disciplinskog postupka pred JIP i KVST, gde bi dotični sudije ili tužiocima mogli da iznesu dokaze u svoju odbranu. Sudije i tužiocima nikada nisu obavješteni o osnovama za ocenu koja dovodi do produženja ugovora. Interesantna situacija desila se u poslednje vreme kada su sudije i tužiocima očekivali produženje ugovora za 2002.g. Razgovori koje je OEBS vodio sa sudijama i tužiocima u svim regionima Kosova pokazali su da, sve do kraja januara 2002. g., oni još nisu imali zvaničnih informacija o tome da li su njihovi ugovori produženi. Neki od njih izjavili su da su čuli da im je ugovor produžen od medija, ali o tome nisu mogli da dobiju zvaničnu potvrdu od OP⁶². Ovakve situacije izazivaju zabrinutost najpre iz perspektive legalnosti rada ovih sudija, kada su oni obavljali dužnosti u vreme kada nisu imali nikakvu zakonsku osnovu za to. Štaviše, ovi nedostaci na nivou administracije pravosuđa i neodgovarajući kriterijumi za ocenu produženja ugovora izazivaju brige u vezi organizacione nezavisnosti sudstva. Sudija koji mora da prođe kroz proces ponovnog postavljenja svakih šest meseci ili svake godine, bez ikakvih informacija o procesu i kriterijumima za ponovno postavljenje, ne može se smatrati nezavisnim pripadnikom pravosuđa.

III. FUNKCIONALNA NEZAVISNOST

Budući da je usađen u osnovni koncept podele vlasti, kojim je uređeno svako demokratsko društvo, princip funkcionalne nezavisnosti pravosuđa bazira se na ideji da razni državni organi raspolažu specifičnim i isključivim kompetencijama, i da zato nesudski organi ne mogu vršiti niti se mešati u sudske funkcije. Prvi test pri utvrđivanju obima sudske autonomije u pravnom sistemu je test zahteva nezavisnosti zakonodavstva koje se razmatra. U tom pogledu, ogromna većina nacionalnih ustava ili statutarne zakona obezbeđuju garancije sudske nezavisnosti, postavljajući zahtev da se sudovi ustanovljaju po zakonu i da se sudije isključivo upravljaju i budu odgovorni po zakonu.

Međutim, čak i tamo gde zakonodavstvo obezbeđuje dovoljne garancije za sudsku nezavisnost u funkcionalnom smislu, pravi test nezavisnosti, van zakonodavnih garancija,

⁶⁰ Kao što navedeno napred u ovom delu OP je upravo izmenilo sistem obnove ovih ugovora svake godine i postavljenja se sada vrše na neodređeni rok, sa mogućnošću razrešenja iz službe na osnovu odluke KVST.

⁶¹ Vidi član 6.1 (c,d) UNMIK Uredbe 2001/8.

⁶² Odgovor OP na ovo bio je da su ponovna imenovanja objavljena u lokalnim medijima. Svejedno, takvo objavljivanje pre službenog obaveštenja sudijama ne zadovoljava potrebu za adekvatnom informacijom.

je praktični uzajamni odnos između izvršnih ili zakonodavnih organa i pravosuđa. Što se tiče sistema krivičnog pravosuđa na Kosovu, u ovom izveštaju će se ispitati funkcionalni odnos između pravosuđa i UNMIK-ih izvršnih i zakonodavnih organa.

Kao što je ranije objašnjeno u opsegu ovog pregleda, OEBS novi naglasak na tematskim strukturnim problemima u okviru pravosudnog sistema zahteva mnogo širi pregled razvoja i porekla ovog sistema, koji, ponekad, može da zadre u probleme, slučajeve, ili delove zakonodavstva koji su izvan šestomesečnog vremenskog okvira ovog pregleda. Ipak, pošto su relevantni za datu temu, ovakvi slučajevi ili zakonodavstvo biće analizirani i komentarisani čak i ako su već pomenuti u prethodnim pregledima; međutim, stari komentari se neće ponavljati, već će se isti problemi razmotriti iz nove perspektive.

Mešanje izvršnih organa u sudsku nezavisnost

Sloboda od mešanja u sprovođenje sudskih postupaka predstavlja osnovnu garanciju u okviru koncepta funkcionalne sudske nezavisnosti i ona prvenstveno podrazumeva da izvršni ili zakonodavni organi ne mogu da daju obavezujuća uputstva sudovima o tome kako da obavljaju svoje funkcije.⁶³

Izdavanje izvršnih naloga o pritvoru lica od strane SPGS izazvalo je zabrinutost OEBS i on je izveštavao o tome u svojim ranijim izveštajima o sistemu krivičnog pravosuđa na Kosovu.⁶⁴ Ova zabrinutost izražena je zbog nedostatka pravne osnove u domaćem i međunarodnom zakonu za izdavanje ovakvih naloga, a takođe i zbog nedostatka sudskog preispitivanja tih naloga. Osim već pomenutih briga, praksa izdavanja izvršnih naloga o pritvoru lica od strane SPGS izaziva dodatne brige iz perspektive mešanja izvršnih organa u obavljanje sudskih funkcija. U svim slučajevima u kojima je SPGS koristio svoju vlast da bi pritvorio lica na osnovu izvršnog naloga, ti pojedinci su već bili predmet tekućeg krivičnog postupka, i oslobođeni su na bazi odluka sudova. Vršeći ponovo ocenu pitanja pritvora SPGS je ušao u domen sudskog presuđivanja; izvršna vlast SPGS umešala se u tok krivičnog postupka i zanemarila ovlašćenja koja su rezervisana isključivo za sudove.

U svojoj sudskoj praksi Evropski sud je izjavio da *vlast da izda obavezujuće odluke koje se ne mogu izmeniti od strane nesudskih organa na štetu pojedine strane sadržana je u samom pojmu suda* i predstavlja osnovni element u konceptu sudske nezavisnosti.⁶⁵

⁶³ Vidi *Beaumont protiv Francuske*, EK, 24. Novembar 1994.g.

⁶⁴ Vidi prvi Pregled, Deo 4, str. 24-26; Drugi Pregled, Deo 3, str. 16-19; treći Pregled, Deo 4, str. 32-37.

⁶⁵ Slučaj *Van de Hurk protiv Holandije*, EK, 19. april 1994.g.

Slučaj četiri kosovska Albanca koji su osumnjičeni za napad bombom na autobus Niš Ekspresa 18. februara 2001. g. ilustruje način na koji SPGS izdaje izvršne naloge koji se mešaju u ovlašćenja suda. Posle istrage koju je obavio međunarodni istražni sudija, određen za ovaj slučaj u skladu sa UNMIKOM Uredbom 2000/64, sudsko veće Okružnog suda u Prištini, sastavljeno isključivo od međunarodnih sudija, odlučilo je da oslobodi tri osumnjičenika zbog nedostatka dokaza vezanih za optužbe. Međutim, odluka suda nije sprovedena zbog neposrednog mešanja izvršne vlasti SPGS. Pritvor osumnjičenih produžen je na osnovu izvršnog naloga SPGS.⁶⁶

Iako je priznao da SPGS nije vršio svoja ovlašćenja u vezi pritvora u proteklih šest meseci, OEBS je zabrinut što samo očuvanje ovakvih ovlašćenja o pritvoru lica izvan sudskog procesa nepovoljno utiče na utisak o nezavisnosti što treba da bude karakteristika svakog sudskog sistema. U tom pogledu, samo potpuno napuštanje ovakve prakse može da eliminiše potencijalno mešanje izvršnih organa u specifične sudske stvari, kao što je nalog za pritvaranje lica koja su umešana u krivične aktivnosti.

Na istom nivou rezonovanja, OEBS je izrazio zabrinutost zbog prakse KFOR-a da pritvara ljude. Kao deo izvršne vlasti, KFOR na Kosovu predstavlja mnogo više ispolitizovano telo nego što bi to predstavljala redovna vojna sila u okviru domaće vlade. Ovaj status nameće obavezu KFOR-u da deluje sa većom odgovornošću kada vrši ili preuzima izvršnu vlast, naročito u oblasti krivične pravde. Vlast da pritvara lica izvan sudskog procesa, kao što radi COMKFOR na osnovu ovlašćenja RSV 1244, šteti funkcionalnoj nezavisnosti pravosuđa. Ovakvo pritvaranje pretvara se u mešanje izvršnih organa u obavljanje sudskih funkcija, naročito u slučajevima u kojima je krivični postupak u toku i sud je već doneo ocenu u vezi pritvora.

Mešanje KFOR-a u sudske stvari ilustruje slučaj osumnjičenog kosovskog Albanca, člana Zaštitnog korpusa Kosova (ZKK), koji je uhapšen 25. aprila 2001. g. pod optužbom za pokušaj ubistva, nezakonito posedovanje oružja i iskazanih pretnji. Dana 4. juna 2001. g., posle žalbe koju je uložio branilac zbog produženog pritvora po nalogu sudskog veća Okružnog suda, Vrhovni sud Kosova odlučio je da nema osnova da se osumnjičeni drži u istražnom pritvoru i, sledstveno tome, naložio je oslobađanje. Više od mesec dana posle oslobađanja, 14. jula 2001. g. KFOR je ponovo uhapsio osumnjičenog u vezi istog slučaja i stavio ga u pritvor po nalogu COMKFOR-a.

U Principima 3 i 4 Osnovnih principa o nezavisnosti pravosuđa kaže se da sudstvo ima nadležnost nad svim pitanjima sudske prirode, i ima isključivu vlast da odlučuje o tome da li je predmet koji mu je podnet radi odlučivanja u okviru njegovih kometencija kako je to zakonom definisano. U njima se dalje kaže da ne sme da bude nikakvog neodgovarajućeg ili neopravdanog mešanja u sudski proces, niti se sudske odluke smeju podvrgavati reviziji. Ocenjujući praksu pritvora i ovlašćenja SPGS i KFOR-a u svetlu ovih principa, OEBS je zabrinut da svako mešanje u status pritvora nekog pojedinca, u slučajevima u kojima je sud koji je ustanovljen po zakonu već doneo svoju odluku, predstavlja kršenje funkcionalne nezavisnosti datog suda. Štaviše, ovakva praksa oslabljuje poverenje naroda u pravosuđe. Sudska nezavisnost je apstraktni pojam koji

⁶⁶ Tri osumnjičena lica puštena su na slobodu 18. decembra 2001., posle odluke Vrhovnog suda.

veoma zavisi od kredibiliteta i pravne izvesnosti koju ona treba da podstiče kod naroda; i kao što je Evropski sud već mnogo puta istakao do sada, *pravda ne samo što mora da se sprovodi, već isto tako mora se videti da se ona sprovodi.*⁶⁷

Zakonodavno mešanje u sudsku nezavisnost

Mešanje koje šteti funkcionalnoj nezavisnosti pravosuđa može doći i iz zakonodavnih ograničenja državne vlasti. Evropski sud smatra da zakon koji donesu zakonodavni organi, sa ciljem da izmene pravnu situaciju datog slučaja koji se rešava pred sudom, narušava sudsku nezavisnost, naročito u slučajevima u kojima je sama država strana u postupku.⁶⁸ Ovo tumačenje i obrazloženje, koje je Evropski sud dao povodom građanske parnice u kojoj je država bila jedna od strana i bila direktno zainteresovana za njen ishod, prošireno je i na krivične slučajeve. Po pravilu, država je strana u krivičnim postupcima ili, gde ona to nije, država ima opšti interes za gonjenje krivičnih prekršaja.

U tom pogledu, OEBS izražava zabrinutost zbog UNMIKe Uredbe 2001/18⁶⁹, jer je njeno izdavanje predstavljalo jasan primer zakonodavstva koje je izmenilo pravni status krivičnog slučaja koji se rešavao pred sudom, i na taj način se umešalo u funkcije suda. UNMIKa Uredba 2001/18, koju je SPGS proglasio 25. avgusta 2001.g., činilo se da stvara pravosudni okvir kojim bi pritvori na bazi izvršnih naloga mogli da se vrate nazad u sferu sudskog procesa. Međutim, postojali su neki aspekti u primeni ove uredbe koji su izazvali zabrinutost zbog njenog sukoba sa nezavisnošću sudova.

Prvo, komisija koja je obrazovana po Uredbi bila je ad-hoc sudski organ čija struktura, funkcije, i sastav nisu spadali nigde u okviru redovnog sudskog sistema na Kosovu; štaviše, članove ove komisije birao je i naimenovao SPGS, a od komisije se očekivalo da preispita njegova ovlašćenja. U tom pogledu, komisija koja je ustanovljena po UNMIKoj Uredbi 2001/18 ne bi se mogla smatrati tribunalom u značenju člana 6 EK i u značenju principa 5 u Osnovnim principima o nezavisnosti pravosuđa.⁷⁰ U ovim principima se kaže da svako ima pravo da mu sudi redovni sud ili tribunal na osnovu ustanovljenog zakonskog postupka. Dalje se kaže da tribunali koji ne primenjuju propisno ustanovljene postupke zakonskog procesa ne smeju se osnivati da ugroze nadležnost redovnih sudova ili sudskih tribunala. Sledstveno tome, ustanovljenje vanredne sudske komisije za preispitivanje pitanja pritvora u određenim slučajevima ima efekat uzurpiranja nadležnosti koja pripada redovnom sudskom sistemu.

⁶⁷ Vidi *Delcourt protiv Belgije*, EK, 17. januar 1970.g.

⁶⁸ Slučaj *Stran Greek Refineries i Straties Andreadis protiv Grčke*, EK, 9. dec. 1994.g.

⁶⁹ UNMIKa Uredba 2001/18 o Osnivanju Komisije za preispitivanje pritvora na bazi vansudskih izvršnih naloga o pritvoru.

⁷⁰ Evropski sud za ljudska prava često je smatrao da ovakva očigledna zavisnost od izvršnih vlasti isključuje nezavisnost sudskog tela. Vidi na primer *Ringelsen protiv Austrije*, Evropski sud za ljudska prava, presuda od 16 jula 1971.g; *Langborger protiv Švedske*, EK, presuda od 22. juna 1989., naročito stav 32; *Belilos protiv Švajcarske*, EK, presuda od 22. aprila 1988.g; i *Findlay protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, EK, presuda od 25. feb. 1997.g., stav 73. Vidi takođe *Starrs i ostali protiv Procurator Fiscala (javnog tužioca)*, Viši sud, 11. nov. 1999.g. (rešenje Škotskog suda, jedan od mnogih slučajeva u domaćim sudovima u kome je primenjeno precedentno pravo EK o nezavisnosti).

Drugo, primenljivost Uredbe bila je isključivo usmerena na određene krivične slučajeve, naime da izvrše preispitivanje statusa pritvora tri kosovska Albanca osumnjičenih za učešće u napadu bombom na autobus Niš Ekspresa. Kada je uredba izdata, ovi osumnjičeni već su proveli tri meseca u pritvoru na osnovu izvršnog naloga koje je izdao SPGS, a međunarodni istražni sudija još uvek je radio na istrazi. Važno je pomenuti da su ova Uredba, a na taj način i komisija, bili pravno valjani samo tri meseca. U svetlu principa sudske nezavisnosti, jedina alternativa koja bi bila u skladu sa garancijama pravičnog suđenja od strane zakonski ustanovljenog nezavisnog tribunala bila bi da se ponovo proglasi i stavi na snagu odluka o pritvoru koju je donelo sudsko veće Okružnog suda u Prištini (odluka koju je SPGS prethodno ignorisao). Kao poslednja mera, pitanje pritvora moglo bi ponovo da se dostavi redovnom sudskom sistemu na ponovno razmatranje na bazi dokaza iz spisa predmeta i nalaza istražnog sudije. Umesto toga, intervenisanjem zbog određene zakonske odluke u datom slučaju koji se rešava pred sudom, i izmenom pravnog statusa pitanja koje je sud već rešio, UNMIKa Uredba2001/18 štetno utiče na funkcionalnu nezavisnost pravosuđa.⁷¹

Imunitet UNMIK i KFOR-a

Drugo pitanje vezano za funkcionalnu nezavisnost sudova na Kosovu nastalo je zbog UNMIK Uredbe 2000/47.⁷² Uredba predviđa da UNMIK, njegova imovina, fondovi i sredstva imaju imunitet od svakog sudskog procesa. Uredba takođe predviđa da SPGS, Glavni zamenik i ostala četiri zamenika SPGS, Policijski komesar i drugi visoki funkcioneri koje odredi SPGS “*s vremena na vreme*” dobijaju imunitet u odnosu na nadležnost lokalnih sudova u vezi svih građanskih ili krivičnih dela koje počine na Kosovu.⁷³; štaviše, personal UNMIK će takođe imati imunitet u odnosu na lokalne sudove u vezi svih civilnih ili krivičnih dela koja počine u svom zvaničnom svojstvu na teritoriji Kosova.⁷⁴

⁷¹ Detaljno mišljenje o saglasnosti UNMIKe Uredbe 2001/18 sa priznatim standardima nezavisnosti pravosuđa izrazio je Ombudsperson u svom Posebnom izveštaju br. 4, od 12. septembra 2001. g. Ombudsperson je zapazio da je UNMIKa Uredba 2001/18 jasno istakla da je SPGS, delujući u svojstvu zakonodavca na Kosovu, proglasio zakon koji SPGS garantuje kontrolu nad sudskim procesima od posebnog značaja. Uredbom je trebalo da se ustanovi Komisija radi kontrole izvršnog organa, čija dela se osporavaju, a umesto toga, ona je stavljena pod znatnu kontrolu izvršnog organa, a kontrolisala je redovne sudove čija nezavisnost, nepristrasnost i puna nadležnost nikada nisu dovedeni u pitanje.

⁷² UNMIKa Uredba 2000/47 o Statusu, privilegijama i imunitetu KFOR-a i UNMIK i njihovog osoblja na Kosovu, proglašena 18. avgusta 2000.g.

⁷³ Član 3.2 UNMIKe Uredbe 2000/47.

⁷⁴ Član 3 UNMIKe Uredbe 2000/47, koju je SPGS proglasio 18. avgusta 2000.g.

Imunitet UNMIK u administrativnom svojstvu

Imunitet humanitarnih ili mirovnih misija UN proističe iz Povelje UN i Konvencije o privilegijama i imunitetu Ujedinjenih nacija, a njegova funkcionalna svrha jeste da osigura nezavisan rad misija u odnosu na lokalne vlade u zemljama domaćinima. Na Kosovu, međutim, UNMIK nije samo međunarodno prisustvo koje ima mandat da nadgleda ili pomaže lokalnu vladu; on je pre sama vlada⁷⁵. Ovaj jedinstveni položaj koji UNMIK ima na Kosovu dovodi do sukoba između pitanja imuniteta i nezavisnosti pravosuđa, jer ovakav imunitet ne čini ništa drugo osim što štiti UNMIK od samog sebe⁷⁶. Imunitet koji je ustanovljen po Uredbi UNMIK 2000/47 osigurava da, bez obzira na karakter i posledice aktivnosti ili odluka koje preduzima UNMIK u svom zvaničnom svojstvu kao privremena vlada, sudovi ne mogu da preispitaju zakonitost ovih aktivnosti ili odluka, niti mogu da primaju i presuđuju po pitanju privatnih tužbi koje su podnete protiv njih.

Suštinski element funkcionalne nezavisnosti svakog demokratskog sudskog sistema dolazi od ovlašćenja koje pravosuđe ima, a to je da proglasi dela zakonodavnih i izvršnih vlasti nezakonitim i da ponudi zaštitu i pravne lekove pojedincima čija su prava povređena merama ovih izvršnih ili administrativnih vlasti. Sve dok pravosuđe na Kosovu nema ovlašćenja da vrši takvu kontrolu nad delima vladinih organa, sudski sistem nije potpuno nezavisan.

⁷⁵ Činjenica da UNMIK na Kosovu ima dve različite funkcije, jednu kao mirovna misija, a drugu kao privremena uprava, nema nikakvog značaja na praktične posledice pitanja vezanih za imunitet. Razliku između ove dve funkcije UNMIK napravila je Kancelarija pravnog savetnika u pismu adresiranom na OEBS. Kancelarija pravnog savetnika je tvrdila da privilegije UNMIK pokrivaju samo mirovnu dimenziju a ne funkcije UNMIK kao privremene uprave. Teorijski, mogla bi se napraviti distinkcija između dve pomenute funkcije, UNMIK bi mogao da potvrdi samo imunitet koji se tiče mirovnih akcija i odluka, međutim ne postoji praktična mogućnost da se mere preduzete putem jedne ili druge uloge razlikuju. U mnogim slučajevima, ovakve mere bi uključivale obe funkcije UNMIK.

⁷⁶ U svom izveštaju 122/01 od 10. decembra 2001, Ombudsman Kosova je našao da “UNMIK deluje kao surogat države na Kosovu, a ne kao država kojoj je potrebna zaštite od jurisdikcije druge države, u smislu doktrine suverenog imuniteta.”

Upadljiv primer dejstva imuniteta UNMIK na sudsku nezavisnost i na pojedinačna ljudska prava stranaka umešanih u sudski proces je slučaj kosovske Albanke koja je podnela žalbu sudu na administrativni čin koji je donela opština Kačanik i bivše UNMIK Odeljenje za nauku i obrazovanje. Tužiteljka je učestvovala na ispitu za mesto direktora škole u Kačaniku. Ona je smatrala da rezultati ispita nisu bili pravični i, saglasno tome, osporila uslove i postupak procesa ispitivanja. Opštinski sud u Kačaniku razmatrao je slučaj i doneo odluku u korist tužiteljke. Odgovor UNMIK na odluku Opštinskog suda je bio zapanjujući. S jedne strane, pravni savetnik UNMIK je poslao pismo sudu u kome se kaže sledeće: *‘Direktor kačaničkog MDE (Opštinske direkcije za obrazovanje) trenutno radi kao direktor direkcije Odeljenja za nauku i obrazovanje u privremenoj upravi UNMIK—a. On je, prema tome, imun na sudski proces za ono što radi i kaže u službenom svojstvu. Imunitet osoblja UNMIK ustanovljen je u članu 3 UNMIK Uredbe br. 2000/47 od 18. avg. o Statusu, privilegijama i imunitetu KFOR-a i UNMIK i njihovog osoblja na Kosovu.’* S druge strane, UNMIK je u drugom pismu, adresiranom na sud tvrdio da Odeljenje za obrazovanje UNMIK ima isključivu odgovornost za selekciju i zapošljavanje kandidata za direktore škola, a da opštinski direktorat za obrazovanje nema nikakvih ovlašćenja u tom pogledu. Posledica ovog stava UNMIK bila je da se sudska odluka nije mogla zakonski sprovesti. Evropski sud za ljudska prava smatra da izvršenje konačne i obavezujuće presude suda čini deo prava suda kako je to garantovano po čl. 6 Evropske konvencije.⁷⁷ Ombudsperson je takođe razmotrio ovaj slučaj i izneo ovo u Izveštaju od 10. dec. 2001.g.

Standardi ljudskih prava direktno se primenjuju u pravnom sistemu Kosova i, na bazi teksta UNMIK-ove Uredbe 1999/24⁷⁸, oni imaju prvenstvo u odnosu na nesaglasne odredbe domaćeg zakona. OEBS je, zbog toga, zabrinut što sudski sistem do sada nije uspeo da na pravi način protumači primenljivost domaćeg zakona, uključujući i UNMIK uredbe, u svetlu gore pomenutih principa. Pošto odredbe o imunitetu UNMIK i

KFOR-a lišavaju pojedince njihovih osnovnih prava, kao što je pravo na efektivan pravni lek⁷⁹, OEBS je zabrinut zbog neaktivnosti sudova da ograniče stepen imuniteta, uz pomoć tumačenja, samo na mere i odluke UNMIK ili KFOR-a koje ne ugrožavaju prava pojedinaca da u potpunosti uživaju njihova prava i slobode.

Imunitet od hapšenja i gonjenja

Iz drugačije perspektive ali još uvek u vezi sa ovom stvari, imunitet UNMIK i KFOR-a, kako se on proširuje i na njihovo osoblje, potencijalno nanosi štete nezavisnim funkcijama sudstva na Kosovu u slučajevima u kojima su međunarodni uposlenici UNMIK i KFOR-a optuženi za izvršenje krivičnih dela.

Po UNMIKoj Uredbi 2000/47, uposlenici UNMIK i KFOR-a uživaju pravo imuniteta od bilo kog oblika hapšenja ili pritvora (član 3.4), zbog reči i dela koja su učinili u “službenom svojstvu” (član 3.3). Uredba u suštini odražava odredbe člana V Konvencije

⁷⁷ Vidi *Hornsby protiv Grčke*, EK, 5. feb. 1997.g; *Immobiliare Saffi v. Italy*, EK, 28. juli 1999.g.

⁷⁸ UNMIK Uredba 1999/24 o Važećem zakonu na Kosovu, 12. decembar 1999.g.

⁷⁹ Član 6 EK; vidi dalje *Golder v. United Kingdom*, EK, 21. feb. 1975.g, *Osman v. United Kingdom*, EK, 28. okt. 1998.g, *Fayed v. United Kingdom*, EK, 21. sept. 1994.g.

o privilegijama i imunitetu Ujedinjenih nacija ("Konvencija") koju je usvojila Generalna skupština UN februara 1946. g. Pored toga, član 105 Povelje UN uopšteno predviđa uživanje privilegija i imunitet njenih članova, jer je to neophodno za nezavisno obavljanje njihovih funkcija za UN.

Međutim, i u UNMIKoj Uredbi 2000/47 i u Konvenciji postoje odredbe koje propisuju ograničenja i uslove ovog imuniteta. Član 3.5 Uredbe obavezuje osoblje UNMIK da poštuje zakone Kosova i da se uzdržava od bilo kojih dela koja nisu u skladu sa zakonom. Imunitet od zakonskog procesa može da uskrati (član 6) Generalni sekretar UN, jer se smatra da imunitet treba da bude u korist UNMIK i KFOR-a a ne u korist pojedinca. Tekst uredbe jasno prati Konvenciju, u kome se kaže da su privilegije i imunitet predviđeni "*u interesu UN a ne za ličnu korist samih pojedinaca*" (član 20).

Štaviše, Generalni sekretar UN ima "*pravo i dužnost*" da uskrati imunitet u slučajevima u kojima bi on ometao tok pravde, ako uskraćivanje imuniteta u takvim slučajevima ne bi imalo štete za interese UN. Ovde posebnu važnost ima član 21 Konvencije, jer se u njemu kaže da je UN dužan da sarađuje sve vreme sa odgovarajućim organima i "*da olakša propisno sprovođenje pravde, osigura poštovanje političkih propisa i spreči da se desi bilo kakva zloupotreba*" vezana za bilo koju privilegiju ili imunitet. Iz praktičnog iskustva koje je stečeno u misijama UN, čini se da postoji jednoglasno priznanje da je imunitet za međunarodne uposlenike UN uvek ograničen na dela koja su učinjena ili reči koje su izgovorene u službenom svojstvu a ne u pojedinačnom ili privatnom svojstvu.

Primer za ovo je Savetodavno mišljenje MSP (29. april 1999.) vezano za građanski zahtev iznet pred sudove Malezije u vezi četiri slučaja klevete koji su se bazirali na izjavama Specijalnog zvestioca UN o nezavisnosti sudija i advokata, objavljene tokom istrage koja je sprovedena u toj zemlji. MSP je, sa praktično jednoglasnom odlukom, odlučio da je Specijalni izvestilac UN dao osporene izjave tokom obavljanja svoje misije i, prema tome, imao je pravo na imunitet.

Zbog toga je opšte prihvaćeno da imunitet ne znači obavezo i nekažnjivost, i da pojedini članovi organizacije koji uživaju ovakve privilegije ne bi trebalo da umišljaju da im imunitet daje ovlašćenja da ne poštuju zakone i propise zemalja u kojima obavljaju svoje dužnosti. Ovaj argument najviše se odnosi na slučajeve u kojima se povrede domaćeg zakona ne dešavaju u okviru službenih, sa misijom povezanih okolnosti, a naročito kada su to dela krivičnog karaktera.

Pravosudni sistem na Kosovu, kako u smislu njegove nezavisnosti tako i u smislu njegovih ovlašćenja da sprovede vladavinu prava, nije imao pozitivna iskustva u vezi sa korišćenjem privilegija i imuniteta, naročito u vezi sa krivičnim slučajevima. OEBS je do sada nadgledao pet krivičnih istraga koje su vođene protiv međunarodnih uposlenika UNMIK. U sva pet slučaja nijedan od pojedinaca nije smatran krivično odgovornim za prekršaje koje su navodno izvršili.

OEBS je posebno zabrinut zbog četiri od ova pet slučaja, jer su u njima bili umešani policajci UNMIK CIVPOL. U dva slučaja koja su se dogodila u leto 2001.g., istrage su vođene protiv jordanskog i kenijuskog policajca, u dva zasebna slučaja, zbog seksualne

zloupotrebe maloletnih žrtava mlađih od 15 godina. Tok dveju istraga bio je potpuno drugačiji, mada je ishod, u oba slučaja, doveo do vraćanja osumnjičenih lica u njihovu zemlju, a da istraga nikada nije okončana.

U slučaju u kome je bio umešan jordanski policajac, međunarodni javni tužilac pregledao je dokaze koje je sakupila UNMIK policija. Posle dve nedelje razmatranja, tužilac je smatrao da svedočenje 13-godišnje žrtve nije bilo dovoljno čvrsto i dosledno, mada je sam osumnjičeni dao četiri protivurečne izjave policijskim istražiteljima. Materijalni dokazi, kao što su kapi krvi i opušci cigarete, takođe su nađeni u kući koju je iznajmio osumnjičeni za tu konkretnu noć; osumnjičeni je priznao, u svojoj konačnoj verziji događaja, da je iznajmio kuću za tu noć i da je imao seksualni odnos sa žrtvom, što ne umanjuje njegovu odgovornost zbog izvesnih okolnosti. Uprkos ovim pokazateljima i dokazima međunarodni tužilac nije dostavio zahtev istražnom sudiji da pokrene zvaničnu istragu ovog slučaja, a nije zahtevao ni uskraćenje imuniteta u skladu sa članom 6 UNMIKe Uredbe 2000/47. Istraga je završena i policajac je vraćen u svoju domovinu.

Samo mesec dana posle slučaja jordanskog policajca, sličan slučaj dospeo je pred istog međunarodnog javnog tužioca. Ovog puta, osumnjičeni je odmah bio pritvoren i jedan dan posle hapšenja zahtevano je uskraćenje imuniteta od Generalnog sekretara UN. Kenijski policajac je takođe bio optužen za seksualnu zloupotrebu 14-godišnje žrtve. Okolnosti događaja razlikovale su se od napred navedenog slučaja, pošto je žrtva, još od svoje 13. godine, bila iskorišćavana da radi kao prostitutka. Policijski izveštaji i izjave žrtve koje je dala policiji, pružali su racionalne osnove da se veruje da je dotična žrtva bila žrtva trgovine ljudima u značenju člana 1 UNMIKe Uredbe 2001/4. Ona je otkrila da je bila angažovana da radi kao prostitutka kada je imala 13 godina od strane žene koja ju je, prinudom i zloupotrebom osetljivog položaja žrtve, seksualno iskorišćavala za sticanje materijalne dobiti. Isti policijski izveštaji i izjave pokazali su da je policajac UNMIK znao da je žrtva bila seksualno iskorišćavana, ali je ipak nastavio da koristi njene seksualne usluge. Ovi pokazatelji pružaju dovoljnu osnovu za razumnu sumnju da je osumnjičeni prekršio član 4.2 UNMIKe Uredbe 2001/4 (korišćenje ili obezbeđenje seksualnih usluga od lica koje se seksualno iskorišćava). Ipak, međunarodni javni tužilac koji je radio na ovom slučaju nije izneo optužbe na osnovu zakona o trgovini ljudima. Na bazi vrlo malo dokaza koji su im stavljeni na raspolaganje i na bazi optužbi za silovanje i neprirodne bludne radnje, sudsko veće međunarodnih sudija smatralo je da dokazi nisu dovoljni da bi se protiv osumnjičenog pokrenula optužnica i, sledstveno tome, oslobodilo ga je posle mesec dana pritvora. Osumnjičeni se vratio u svoju domovinu i, šest meseci posle njegovog oslobađanja, nije bilo nikakvih pomaka u istrazi, a međunarodni javni tužilac još nije podneo optužnicu po članu 4.2 UNMIKe Uredbe 2001/4.

Januara 2002. g. pokrenuta je istraga protiv egipatskog policajca osumnjičenog da je ubio svog prevodioca. Protiv njega je takođe pokrenuta istraga zbog navodnog prikrivanja konfiskovanog revolvera do koga je došao u posed u svom službenom svojstvu. Čini se da je ovim revolverom i izvršeno ubistvo. Generalni sekretar UN izdao je nalog o oduzimanju imuniteta i ovaj policajac je bio u pritvoru tokom celog toka istrage.

Eventualni transfer van Kosova se, međutim, još razmatra jer je osumnjičeni zadobio teške povrede ruke što zahteva hiruršku intervenciju.

Marta 2002.g., pokrenuta je istraga protiv austrijskog policajca zbog navodnog zlostavljanja osumnjičenog tokom ispitivanja. Međutim, policajac je pobjegao iz pritvora dok je bio u austrijskoj medicinskoj ambulanti; on se kasnije, pod nepoznatim okolnostima, vratio u Austriju. Odlazak policajca, kao i pokušaji austrijske vlade da reši ovu stvar preko diplomatskih kanala, objavljeni su u međunarodnoj štampi što je izazvalo nemir u UN kao i u javnosti.

Posle nadgedanja ovih slučajeva OEBS je zabrinut što, sa izuzetkom egipatskog policajca osumnjičenog za ubistvo koji je još u pritvoru i pod istragom, nijedna od teških krivičnih optužbi koje su iznete protiv ovih međunarodnih uposlenika nije propisno istražena da bi se utvrdila istina o navodima. Razlozi za odustajanje od istrage, kao i okolnosti pod kojima je osumnjičenima dozvoljeno da se vrate u njihove matične zemlje, razlikovali su se od slučaja do slučaja. Konačni ishod, međutim, bio je taj da su žrtve ostavljene bez ikakve nadoknade, bilo materijalne ili moralne, i bez odgovarajućeg pravnog leka ili rešenja slučaja. U članu 6 EK utkano je pravo svakog pojedinca na zaštitu suda i efektivne pravne lekove pred tim sudom, i to u svim slučajevima, kako građanskim, upravnim, tako i krivičnim. Štaviše, Evropski sud smatra da državni organi imaju pozitivnu obavezu da osiguraju da se prava, koja su zagarantovana po EK, praktično i efektivno sprovede, a ne da budu samo teoretska i iluzorna.⁸⁰ U tom pogledu, ovi primeri izvlačenja međunarodnih uposlenika UNMIK osumnjičenih za krivična dela izvan nadležnosti pravosudnog sistema Kosova ide na štetu ispunjenja prava žrtava po Evropskoj konvenciji i onemogućava sudski sistem da se bavi slučajevima iz svoje nadležnosti. Ovakvi slučajevi kod lokalnog sudstva izazivaju utisak da su međunarodni članovi UNMIK nekažnjivi za svoja dela, bez obzira koliko teške zločine da su izvršili. Alternative koje je preduzeo UNMIK, kao što su disciplinske mere protiv dotičnog uposlenika ili repatrijacija da bi se, potencijalno, u njihovoj zemlji suočili sa tim optužbama nisu dovoljne i prikladne i, eventualno, mogu dozvoliti zloupotrebe bez ikakve odgovornosti.

Konačno, ishod ovakvih slučajeva dovodi do rušenja ugleda samog UN, a takođe i Generalnog sekretara. Svi zahtevi za uskraćenje imuniteta obrađeni su ekspeditivno, i oni svaki put potvrđuju da ne može biti imuniteta za krivična dela koja počini bilo koji pojedinac u mirovnoj misiji. Međutim, ovakav pristup koji je preduzet na najvišem nivou UN nije na odgovarajući način sproveden od strane UNMIK.

IV. PREPORUKE

⁸⁰ Vidi *Artico protiv Italije*, EK, 13.maj 1980.g.

- Kao garancija sudske nezavisnosti, SPGS i KFOR treba zvanično da napuste svaku vrstu izvršnog ili zakonodavnog mešanja u sferu sudskih ovlašćenja, naročito po pitanju pritvora.
- Jedna od glavnih funkcija sudskog sistema je nezavisno preispitivanje zakonitosti administrativnih odluka i mera koje preduzimaju državni organi. Ovo povećava sudsku nezavisnost i garantuje pravo pojedinaca da ospore administrativne odluke koje ograničavaju ili krše njihove slobode i prava. OEBS preporučuje da se u UNMIK Uredbu 2000/47 unese amandman koji će omogućiti da lokalni sudovi preispituju i odlučuju o ovakvim administrativnim odlukama i merama koje su preduzeli organi UNMIK. U amandmanu uredbe treba jasno da se definišu redovne mere koje UNMIK preduzima u svom svojstvu lokalnog administratora, koje zatim treba da budu zvanično otvorene za sudsko preispitivanje. Sudovi takođe treba da preduzmu inicijativu da tumače UNMIK Uredbu 2000/47 u duhu međunarodnog zakona o ljudskim pravima i da, sledstveno tome, dozvole da se podnose žalbe protiv administrativnih mera koje izdaje UNMIK i da delotvorno preispituju takve mere.
- OEBS preporučuje da se još više pojača nezavisnost KVST. Po tekućem okviru, nalazi KVST u disciplinskim postupcima, u formi savetodavnih mišljenja, dostavljaju se SPGS koji je konačni organ koji odlučuje o ovoj stvari. OEBS preporučuje da odluke koje KVST donese u disciplinskom postupku treba da budu stvarne i pravosnažne a ne samo da budu preporuke SPGS. Štaviše, OEBS preporučuje da se unese amandman u uredbu o ustanovljenju KVST, u smislu da sudije i tužioci koji se saslušavaju u disciplinskim postupcima pred KVST treba da imaju pravo da se preispitaju ovakve odluke. Tehnički, OEBS preporučuje postavljenje dva dodatna člana KVST tako da se, od ukupno 11 članova, mogu obrazovati dva veća – od kojih bi jedno delovalo kao organ prve instance a drugo kao apelaciono veće.
- Međunarodni sudije i tužioci treba da podležu istom mehanizmu disciplinske odgovornosti kao i svaki drugi član pravosuđa. Pod uslovom da se odluke KVST mogu preispitivati i da njegovi nalazi budu pravosnažni, a da nije potrebno zvanično odobrenje od SPGS, onda bi međunarodni sudije i tužioci trebalo takođe da podležu disciplinskom postupku KVST.
- Uzimajući u obzir kratko trajanje mandata međunarodnih sudija i tužilaca, zbog postojećeg sistema upošljavanja u UN, i da njihov rad zavisi od odobrenja njihovih vlada, to bi o produženju njihovih ugovora trebalo da se odlučuje izvan OP i SPGS, kao garancija efektivne institucionalne nezavisnosti. Pitanja u vezi produženja ugovora za međunarodne sudije i tužioce trebalo bi redovno da se dostavljaju KVST radi razmatranja; ova razmatranja treba da slede iste kriterijume koji se primenjuju u disciplinskim postupcima.
- Potrebno je dopuniti UNMIK Uredbu 2000/64. Prvo, potrebno je zvanično usvojiti precizne kriterijume kojima bi se definisala primenljivost uredbe na pojedine slučajeve. Pored toga, potrebno je ustanoviti mehanizam nasumičnog izbora sudija pri određivanju za dati slučaj; u svakom slučaju, određivanje sudskih službenika za date slučajeve ne bi trebalo da bude ostavljeno na volju OP i SPGS. Sudije i tužioci koji su određeni po UNMIK Uredbi 2000/64 treba da slede i pridržavaju se svih proceduralnih garancija u domaćem zakonu, uključujući i odredbe o izuzeću zbog razloga pristrasnosti.

- Ocena primenljivosti UNMIK Uredbe 2000/64 treba da bude transparentna i precizna. Kriterijumi koji su uzeti u obzir pri davanju ovakve ocene treba zvanično da se usvoje u administrativnom uputstvu. Potrebno je striktno se pridržavati ovih kriterijuma. Da bi se povećala odgovornost, odluke SPGS o primeni uredbe treba da budu i pravno i faktički obrazložene.

DEO 4: PRITVOR

I. UVOD

Praktični i teoretski aspekti pritvora, kako sudskog tako i vansudskog, temeljno su obrađeni u prethodna tri OEBSa pregleda sistema krivičnog pravosuđa.⁸¹ Ovlašćenja SPGS i KFOR-a da pritvaraju lica izvan sudskog procesa stalno su bila tema razmatranja OEBS u smislu saglasnosti sa standardima i garancijama ljudskih prava. Pre obrade pitanja nastanka ove prakse pritvora tokom proteklih šest meseci, OEBS najpre želi da pozdravi izmene koje su se dogodile kako u pogledu pritvora po izvršnim nalogima SPGS tako i u pogledu pritvora od strane COMKFOR-a. U toku ovog izveštajnog perioda SPGS nije izdao nijedan izvršni nalog o pritvoru, a broj pritvorenika koje KFOR drži u svojim centrima za pritvor bez sudskog naloga postupno se smanjio, mada sa oscilacijama, i to od oko 100 lica u pritvoru početkom septembra 2001. g. na samo jedno lice krajem februara 2002. g.

Međutim, postoje pravni i praktični aspekti u vezi ove politike pritvora koji još izazivaju zabrinutost i zahtevaju dalju analizu. Zbog toga će u ovom delu biti obrađeni samo novi razvoji i novi argumenti nastali u vezi sa politikom pritvora po nalogima SPGS i KFOR-a, ali bez ponavljanja komentara koji su već izneti u prethodnim pregledima.

II. PRITVOR PO IZVRŠNIM NALOZIMA SPGS

Ovlašćenja SPGS da pritvara lica van sudskog procesa još izazivaju istu zabrinutost zbog nedostatka jasne pravne osnove i nesaglasnosti sa garancijama ljudskih prava protiv samovoljnog lišavanja slobode. Zbog toga, uprkos činjenici da SPGS više ne pribegava primeni svoje izvršne vlasti u stvarima u vezi pritvora, OEBS je ipak zabrinut zbog teoretskog očuvanja samog koncepta. Kao što je ranije pomenuto u ovom pregledu kada se razmatra sudska nezavisnost samo postojanje ovakve vlasti za pritvaranje ljudi kompromituje utisak o sudskoj nezavisnosti i ugrožava veru kosovskog društva u vladavinu prava.

Iz praktične perspektive, OEBS izražava zabrinutost zbog razvoja i ishoda poslednjeg slučaja u kome je SPGS primenio svoja ovlašćenja o pritvoru. Tri poslednja pritvorenika koji su zadržani na osnovu izvršnih naloga bili su deo grupe od četiri glavna osumnjičenika koje su organi za sprovođenje zakona uhapsili u vezi sa napadom bombom na autobus koji je prevozio kosovske Srbe 18. februara 2001. g. (poznati slučaj autobusa Niš Ekspres). Jasan ishod ovog slučaja je da, i posle više od godinu dana istrage, jedan gnusan zločin koji je izvršen na teritoriji kojom upravlja UN, i u neposrednoj blizini i pratnji KFOR-a, još nije rešen, i čini se da uopšte nema čvrstih dokaza o tome. Intervencija SPGS u ovom slučaju išla je od izdavanja izvršnog naloga o pritvoru osumnjičenih do proglašenja Uredbe UNMIK i obrazovanja Vanredne komisije sastavljene od sudija koje je SPGS posebno angažovao za ovu priliku, a koji su na Kosovo dolazili samo na jedan dan. Celokupno mešanje izvršne vlasti u ovom slučaju opravdavano je osjetljivošću dokaza koji su inkriminirali osumnjičene. Međutim, tekuće stanje slučaja dokazuje da nikada nije bilo dovoljno dokaza protiv osumnjičenih i da je

⁸¹ Za detaljnu analizu u vezi pritvora vidi treći Izveštaj, Deo 4.

mešanje izvršne vlasti bilo planirano samo da bi se zadržali osumnjičeni u pritvoru dok se od istrage očekivalo da sakupi dokaze protivu njih.

III. PRITVOR OD STRANE KFOR-A

Faktički pregled

U svom ranijem pregledu sistema krivičnog pravosuđa na Kosovu OEBS je detaljno obradio obim saglasnosti prakse pritvora KFOR-a sa standardima međunarodnog zakona o ljudskim pravima.⁸² U to vreme, OEBS je izrazio zabrinutost zbog velikog broja vansudskih pritvorenika koji su držani u Centru za pritvor Bondstil (BDF), i takođe istakao da su ova lica pod nadzorom KFOR-a bila pritvorena bez ikakve zakonske osnove ili sudskog naloga, i bez ikakve mogućnosti da njihov pritvor preispita neki sudski organ.

OEBS stav o ovlašćenjima KFOR-a da pritvara ljude vansudski u suštini se nije promenio u poslednjih šest meseci, mada su neki spoljni faktori imali uticaja, s jedne strane, na broj pritvorenika u BDF, i, s druge na postupke pritvora. Saglasno tome, OEBS je zapazio znatno smanjenje broja lica u pritvoru KFOR-a. Ali, ne sme se zaboraviti da je ovo smanjenje povezano sa okončanjem dva sukoba u BJRM i južnoj Srbiji, koji su bili uzrok velikog broja pritvorenika u pritvoru KFOR-a tokom leta 2001. g.

OEBS je zapazio da je KFOR uneo neka razjašnjenja u svojoj politici pritvaranja, naročito u pogledu obezbeđenja nekih garancija i prava lica koja se drže u pritvoru u skladu sa međunarodnim zakonom o ljudskim pravima. Vredno je pomenuti izdavanje Direktive KFOR-a 42⁸³ koja ima za cilj da ustanovi politiku i postupke za vršenje ovlašćenja COMKFOR-a o pritvoru lica bez sudskog procesa. Štaviše, KFOR je objavio svoje namere da izda pismene formulare svakom pritvoreniku kada budu prvi put pritvoreni u BDF; ovi formulari sadrže kratke informacije o razlozima pritvora, roku pritvora, i postupku za interno preispitivanje slučaja od strane KFOR-a. Formular takođe opisuje prava koja su garantovana tokom pritvora, kao što su, između ostalih, pravo da se angažuje privatni advokat, pravo na porodične posete najmanje jednom nedeljno, i pravo ulaganja žalbe KFOR-u. Iz razgovora sa ljudima koji su bili u pritvoru u BDF, OEBS je zapazio da ovaj formular još nije uveden u praksu.⁸⁴

Uprkos ovim razvojima u pristupu KFOR-a prema praksi pritvaranja, OEBS je i dalje zabrinut zbog najznačajnijih aspekata ovlašćenja KFOR-a u ovim stvarima. Postupci koji su izneti u Direktivi 42 KFOR-a predstavljaju korak napred ka obezbeđenju okvira za izdavanje naloga, preispitivanje i okončanje pritvora; Međutim, svi ti postupci ne doprinose da se ovlašćenja KFOR-a u vezi pritvora učine zakonitim.

⁸² Vidi treći Izveštaj, Deo 4, Naslov III, str. 37-39.

⁸³ Direktiva 42 o pritvoru COMKFOR-a (u daljem tekstu Direktiva KFOR-a 42), od 9.oktobra 2001.g., zamenila je poverljivu direktivu o pritvoru poznatu kao FRAGO 997.

⁸⁴ Od oktobra 2001.g. OEBS je vršio informativne posete BDF najmanje jednom mesečno, a isto tako i na poseban zahtev pritvorenika. OEBS je razgovarao sa većinom pritvorenika koji su pritvoreni u BDF od oktobra 2001.g.

Osnova za pritvor

Politika i obrazloženje koje KFOR daje u Direktivi 42 pozivaju se na RSB 1244 kao osnovu za ovlašćenja KFOR-a da vansudski pritvara lica. Argumenti koji to potkrepljuju uglavnom su isti kao oni koji su dostavljeni OEBS sept. 2001, koji su već pomenuti i komentarisani u prethodnom pregledu krivičnog pravosuđa.⁸⁵ Iz teksta Direktive, OEBS je shvatio da je KFOR preuzeo svoja ovlašćenja za pritvor iz odredbe RSB 1244 koja ovlašćuje međunarodno prisustvo za bezbednost na Kosovu (KFOR) da primeni »sva neophodna sredstva« da ispuni svoje odgovornosti. Štaviše, KFOR smatra da je ovlašćen da pritvara ljude da bi održao »sigurnu i bezbednu okolinu« na Kosovu sve dok »civilne vlasti nisu u mogućnosti ili nisu spremne da preuzmu odgovornost za ovu stvar».⁸⁶

Imajući u vidu pomenute argumente KFOR-a, OEBS je još zabrinut što ovlašćenja koja KFOR vrši u pogledu pritvora nisu u skladu sa razvojem koji su se dogodili u pravosudnom sistemu na Kosovu i sa regionalnom bezbednosnom situacijom. OEBS shvata da je, na početku misije UNMIK, bilo potrebno da se učvrsti vlast radi očuvanja stabilnosti, koju je, sa operativne tačke gledišta, mogao da obezbedi samo KFOR. Ali, kada je redovni sudski sistem postavljen na svoje mesto, bez obzira na to što je u početnoj fazi, KFOR je trebalo postupno da prilagodi svoju politiku pritvora sa ciljem da se konačno napusti ova praksa i da redovni sudski organi krenu sa preispitivanjem pritvora.

Upadljiv primer koji protivreči tvrdnjama KFOR-a da su njihova ovlašćenja za pritvor opravdana potrebom da se očuva sigurna i bezbedna klima na posleratnoj teritoriji je Prelazna uprava Ujedinjenih nacija u Istočnom Timoru (UNTAET). Misija UN u Istočnom Timoru sukobila se sa sličnim, ako ne i težim, pitanjima vezanim za bezbednost od samog njenog dolaska i ustanovljenja u Istočnom Timoru, pa čak i kada je pokrajina efektivno bila pod upravom UN. Štaviše, mandat koji su UNTAET i njena prateća vojna sila imali na Istočnom Timoru uglavnom je bio sličan sa mandatom UNMIK i KFOR-a na Kosovu. Međutim, rešenje koje je usvojio Savet bezbednosti UN za vojno prisustvo na Istočnom Timoru bilo je drugačije od rešenja usvojenog na Kosovu, pošto je međunarodna vojna sila na Istočnom Timoru stavljena pod civilnu vlast SPGS i nikada nije imala ovlašćenja niti vršila pritvaranja na svoju ruku. Iz izveštaja za javnost koje izdaje UNTAET i po pisanju drugih nezavisnih međunarodnih organizacija i NVO na Istočnom Timoru, OEBS je shvatio da rešenje koje je primenjeno u Istočnom Timoru nije ni na koji način nepovoljno uticalo na mandat da se sačuva bezbedna okolina, što su uspešno sprovele vojne snage iako nisu imale ovlašćenja da bez sudskog naloga pritvaraju ljude. U istim izveštajima se kaže da je pravosuđe u Istočnom Timoru u sličnoj razvojnoj fazi kao i ovo na Kosovu; međutim, sudski sistem Istočnog Timora nije smatrao da je nesposoban da preuzme odgovornost za sprovođenje zakona, i da su međunarodni organi tu samo da im pomognu u vršenju njihovih ovlašćenja.⁸⁷

⁸⁵ Pismo od 6.9. 2001., koje je COMKFOR poslao šefu misije OEBS. Vidi 3. Pregled, Deo 4, str. 37.

⁸⁶ Vidi Direktivu KFOR-a 42, Deo 4/a.

⁸⁷ Vidi Izveštaje NVO iz Ist. Timora, Program nadzora sudskog sistema (PNSS). www.jsmp.minihub.org/

Drugi argument koji je KFOR izložio da opravda svoje dalje pritvaranje lica bez sudskog naloga, kao što je pomenuto, je da sudski sistem na Kosovu još nije spreman da se nosi sa onim slučajevima za koje je KFOR ovlašćen da vrši pritvorenje. Posle preporuka OEBS da se ustanovi sistem po kome bi međunarodni sudije bili određeni da rešavaju osetljive slučajeve, KFOR je iskazao negodovanje da preda slučajeve lokalnom pravosuđu i izrazio stav da vojni obaveštajni podaci i informacije ne smeju ni da se saopšte međunarodnim sudskim službenicima. Ovaj stav koji je KFOR zauzeo navodi na zaključak da KFOR *a priori* isključuje svako preispitivanje njihove prakse pritvaranja od strane civilnih organa kao alternativu za okončanje njihove prakse vansudskog pritvaranja. Kao i u ranijim prilikama, KFOR tvrdi da obaveštajni podaci koji obično služe kao osnova za pritvor mogu da se otkrivaju samo pred službenicima koji imaju 'NATO odobrenje'. Dalje, čini se da ovakvo odobrenje ne može da se izda, iz vojnih razloga, ni međunarodnim sudijama i tužiocima. Čak i ako bi takvo odobrenje bilo izdato, još uvek bi ostala zabrinutost zbog prava odbrane da i ona ima pravo pristupa takvim podacima ili dokazima. Pravo na pravično suđenje i propisan sudski proces ne može se u potpunosti ispoštovati ako samo sudsko veće ili tužilac imaju pristup i znanje o dokazima protiv okrivljenika. Okrivljeno lice, bilo neposredno ili preko svog branioca, mora da bude u mogućnosti da ospori, na sudskom pretresu, relevantnost i tačnost takvih podataka ili dokaza. KFOR je istakao da su, radi rešavanja pitanja poverljivih NATO informacija, direktno pri direktoru OP postavljeni specijalni savetnici sa odgovarajućim NATO odobrenjem, i da oni mogu da preispitaju informacije i dokaze koji ne mogu da se iznesu pred druge sudske službenike. OEBS je zabrinut da će ovo rešenje, umesto da donese rešenje za pitanja pritvora, još više pojačati kontrolu izvršnih vlasti nad onim što bi trebalo da bude čisto sudska stvar, u smislu izdavanja naloga i preispitivanju osnova za svako lišavanje slobode ljudi.

KFOR je takođe tvrdio da ne samo što sudski sistem na Kosovu nije spreman da preuzme pritvorenike koji su pod njihovim nadzorom, već i da je postojeći zakonodavni okvir nezreo i nedovoljan.⁸⁸ KFOR je dao primer da su većina pritvorenika koji su pritvoreni od leta 2001. g. bili ili umešani u nezakoniti prelaz granice iz BJRM i južne Srbije, ili u nezakonito posedovanje oružja, ili i jedno i drugo. KFOR je objasnio da, ako bi oni bili predati sudskim organima, ov prekršiocima ne bi bili kažnjeni dovoljnim kaznama kojima bi se odvratili od vršenja prekršaja, i da je zbog toga KFOR 'prinuden' da preuzme odgovornost za ove slučajeve. OEBS smatra da se ova obrazloženja ne slažu sa nedavnim razvojem u krivičnom pravosuđu Kosova, naročito u pogledu zakonodavne reforme.

Nedavne UNMIK Uredbe o prelasku granice, terorizmu, o dozvolama za posedovanje oružja i merama protiv organizovanog kriminala obezbedile su pravne instrumente za istragu i gonjenje lica koja su osumnjičena da su umešana u nezakonite

⁸⁸ Ove stavove izrazio je LEGAD KFOR-a na raspravi za okruglim stolom sa predstavnicima OEBS, Saveta Evrope, UNHCHR, i SPGS, koja je održana feb. 2002.g.

aktivnosti na teritoriji Kosova.⁸⁹ Štaviše, visina kazni za lica za koja se utvrdi da su kriva za ovakva krivična dela, kako je predviđeno u ovim uredbama, predstavlja čvrstu i dovoljnu garanciju da će kazne koje budu izrečene protiv ovih lica zadovoljiti kako preventivnu tako resocijalizacionu svrhu koja je obično predviđena pri odmeravanju kazni. Prekršaji za nezakonito korišćenje i posedovanje oružja kažnjavaju se zatvorom do 10 godina, umešanost u organizovani kriminal kažnjava se kaznom do 20 godina zatvora, odredbe za terorizam predviđaju kazne do 40 godina, dok novi zakon o nezakonitom prelasku granice propisuje kazne do godinu dana zatvora, a sudski postupak koji vode sudski službenici postavljeni po Uredbi 2000/64 mora se voditi sa posebnom ekspeditivnošću.⁹⁰ Uzimajući sve ove argumente u obzir OEBS smatra da sadašnji zakonodavni okvir obezbeđuje dovoljne garancije da i lica za koja je KFOR preuzeo odgovornost da ih pritvara i drži u pritvoru mogu efektivno da se gone i sude u okviru redovnog sudskog sistema.

Vraćajući se na glavne brige u vezi ljudskih prava koje su izražene u ranijim prilikama, OEBS i dalje smatra ovlašćenja i praksu KFOR-a za pritvaranje lica kao povredu dve osnovne garancije protiv samovoljnog pritvora koje su sadržane u članu 5 EK: pravo da lice bude obavješteno o razlozima pritvora posle hapšenja, i pravo da bude brzo izvedeno pred sudski organ. Nepoštovanje ove dve osnovne garancije izaziva posebnu zabrinutost OEBS, jer se one odnose na svaku vrstu pritvora, bez obzira na okolnosti koje mogu dozvoliti privremenu derogaciju poštovanja ljudskih prava. I EK i Interamerička komisija za ljudska prava smatraju da se pravo da lice bude izvedeno pred sudski organ radi preispitivanja pritvora odnosi, sa razumnom derogacijom, na svaku vanrednu situaciju, pa čak i tokom oružanog sukoba.⁹¹ U uvodnom komentaru u vezi prava i statusa zatvorenika koje su vojne snage SAD zatvorile u Guantanamo Beju na Kubi, posle oružanog sukoba u Avganistanu, Interamerička komisija za ljudska prava izjavila je da *'iako se neki standardi ljudskih prava mogu derogirati ili ograničiti tokom vremena rata ili nacionalne vanredne situacije, ostali standardi ljudskih prava i dalje u potpunosti važe u svako vreme. Instrumenti relevantni za postupanje sa zatvorenicima lišenim slobode obuhvataju (...) Standardna minimalna pravila UN o postupanju sa zatvorenicima, čija članica su Sjedinjene Američke Države postale 1994. g.'*⁹² Saglasno tome, Standardna minimalna pravila UN o postupanju sa zatvorenicima sadrže i

⁸⁹ UNMIKe Uredbe 2001/10, 12, 7 & 22.

⁹⁰ Vidi UNMIKu Uredbu 2001/10, član 5.2

⁹¹ Ovo je razjašnjeno u slučaju *Coard et al. v. United States*, koji je rešavala Interamerička komisija za ljudska prava 29.sept. 1999.g. U ovom slučaju, vezanom za pritvor civila od strane vojske SAD tokom invazije na Grenadu, gde su SAD tvrdile da su ispunile obaveze da izvedu pritvorenike pred sud, izvodeći ih pred sud posle dve nedelje pritvora. Komisija se nije složila tvrdeći da je dve nedelje predugo da armija pritvara ljude, iako je vojska SAD bila angažovana u oružani sukob tokom tog perioda. Slučaj 10.951, Izveštaj br. 109/99. Vidi takođe *Brannigan and McBride vs. the UK*, EK, 26. maj 1993.g., gde je EK tvrdio da je pritvor od sedam dana pre izvođenja pred sud spadao u legitimni rok koji je vlada mogla da primeni u vanrednim okolnostima, imajući u vidu da u Sev. Irskoj svi pritvorenici imaju opšte habeas corpus pravo od momenta pritvora. U *Askoy v. Turkey*, EK, 18.dec. 1996.g., Evropski sud je smatrao da je 14 dana pritvora bez izvođenja pred sudiju bilo predugo, naročito pošto nije postojao pravni lek habeas corpus, čak i u regionu koji je bio u oružanom sukobu.

⁹² *Uvodnik o Ženevskim konvencijama i licima u pritvoru armije SAD*, HRW, 29.jan. 2002.g.

poseban Deo E koji se odnosi na lica koja su uhapšena ili pritvorena bez optužbe, a takav je status lica koja se nalaze u pritvoru KFOR-a. Deo E počinje tvrdnjom '*bez štete po odredbe člana 9 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima (...)*', i tako se ova posebna kategorija pritvorenika stavlja pod zaštitu pravnih garancija i pravnih lekova člana 9. Ove garancije obuhvataju pravo da lice bude brzo izvedeno pred sudiju ili drugog službenika koji je po zakonu ovlašćen da obavlja sudsku vlast. Član 9 takođe kaže da svako ko je lišen slobode hapšenjem ili pritvorom ima pravo da iznese svoj slučaj u postupku pred sud, da bi sud bez odlaganja mogao da odluči o zakonitosti pritvora, i da bude oslobođen ako je pritvor nezakonit.

Argumenti i primeri koji su navedeni dokazuju da i daleko teže bezbednosne situacije od ove koja postoji na Kosovu ne isključuju poštovanje garancija ljudskih prava. Zato, teško je prihvatiti tvrdnje KFOR-a da se njihova vlast da pritvaraju lica bez ikakvog sudskog preispitivanja oslanja i opravdava bezbednosnom situacijom na Kosovu.

OEBS takođe smatra da posebni formular koji je po Direktivi 42 predviđen da se da pritvorenicima posle hapšenja ne daje dovoljno informacija o razlozima pritvora u značenju člana 5 EK.⁹³ U formularu se samo kaže da je pritvorenik pritvoren zato što on ili ona predstavljaju pretnju sigurnoj i bezbednoj okolini na Kosovu, bez navođenja tačnih optužbi ili faktičkih okolnosti koji su naveli KFOR da pritvori datog pojedinca.

Praksa KFOR-a za pritvor od 72 sata

Direktiva 42 KFOR-a ne odnosi se samo na vlast koju COMKFOR ima da bez sudskog naloga pritvori lica. Ona takođe daje regionalnim komandantima KFOR-a (MNB) vlast da pritvaraju lica do 72 sata bez obaveze da o tome obaveste COMKFOR, osim ako nije predviđeno da pritvor traje duže od 72 sata. Razlozi i obrazloženje za ova ovlašćenja isti su kao i kod pritvora COMKFOR-a i, zato, OEBS neće ponavljati komentare u vezi ovog pitanja. Ali, postoje specifični aspekti u vezi ove prakse koji zahtevaju dalju analizu.

Prvo, OEBS je zabrinut da postojanje ove vlasti pokazuje da KFOR, umesto da postupno ograniči svoju praksu pritvaranja sa ciljem da je sasvim napusti, on je u stvari razvija. Vlast KFOR-a da pritvara ljude bez sudskog procesa uvek je predstavljana kao vanredno rešenje i kao poslednja mera, i, sledstveno tome, smatrano je da je ta vlast bila rezervisana isključivo za COMKFOR. Činjenica da je COMKFOR bio isključivi nivo komande koji je imao vlast da naredi ovakve pritvore davala je neke garancije da su takve mere bile preduzimane tek posle propisnog razmatranja i samo za ekstremne slučajeve. Poveravanje ovih ovlašćenja i regionalnim komandantima, čak i samo za pritvore do 72 sata, i dozvoljavanje da se ova ovlašćenja vrše bez kontrole i izveštavanja COMKFOR-a, izaziva brige zbog nastojanja KFOR-a da stekne čak još veće funkcije u sprovođenju zakona. U stvari, pravna služba (LEGAD) KFOR-a je priznala da se smatra da ova praksa

⁹³ Vidi *Jecius v. Lithuania*, EK, 31. Juli 2000.g., stav 51.

odgovara policijskom pritvoru od 72 sata.⁹⁴ Ovakva politika izaziva više briga. Po domaćem zakonu, a i po međunarodnom zakonu o ljudskim pravima, kratki pritvori po nalogu organa za sprovođenje zakona upravljaju se po strogim garancijama u pogledu prava pritvorenika. Okolnosti u kojima organi za sprovođenje zakona mogu da pritvore neko lice su ograničene: one obuhvataju, na primer, pritvor u cilju utvrđivanja identiteta ličnosti, i pritvor da se spreči opasnost od bekstva, ili rizik od uništavanja relevantnih dokaza. Štaviše, lica koja se drže u policijskom pritvoru imaju vrlo dobro definisana prava, kako po domaćem zakonu Kosova tako i po međunarodnom zakonu o ljudskim pravima. OEBS je zabrinut što se ova prava, naročito pravo na branioca i pravo da se brani ćutanjem, ne poštuju efektivno tokom pritvora KFOR-a od 72 sata. Ove pritvorenike KFOR ispituje bez gore pomenutih garancija. Druga zabrinutost sastoji se u tome što se neka lica pritvaraju po odredbama za pritvor do 72 sata samo za potrebe sakupljanja obaveštajnih podataka.⁹⁵

Drugo, dok je vršenje ovlašćenja COMKFOR-a od nedavno postalo transparentnije, jer je zainteresovana međunarodna organizacija mogla da dobije informacije i da ima pristup ovim pritvorenicima, o praksi pritvora do 72 sata podatke ne može da dobije ni međunarodna zajednica niti pak sam COMKFOR. Uobičajene procedure za pristup Međunarodnih organizacija, kao što su OEBS i ICCRC, u centre za pritvor KFOR-a zahtevaju redovnu proveru spiska pritvorenika, prethodno obaveštenje KFOR-a o poseti, i proces obaveštavanja i odobrenja što obično traje duže od 72 sata, čime se onemogućava bilo kakva provera ovakvih pritvora.

Sledstveno tome, OEBS je izrazio zabrinutost da praksa pritvora do 72 sata, pri vršenju njegovih ovlašćenja o pritvoru po RSB 1244, približava KFOR opasno blizu proizvoljnosti i nepoštovanju osnovnih principa i garancija međunarodnog zakona o ljudskim pravima.

IV. PREPORUKE

OEBS je dosledno davao praktične preporuke radi osiguranja održive kontrole nad praksom pritvora od strane KFOR-a kao organa za sprovođenje zakona i samih UNMIKih organa za sprovođenje zakona, kao i sudskog sistema. Označena su rešenja da se osigura da istrage i specifične informacije mogu da obrađuju i organi za sprovođenje zakona UNMIK. Nijednu od ovih preporuka KFOR nije efektivno uzeo u obzir.

- OEBS preporučuje da KFOR prestane sa svojom praksom pritvaranja i da se zvanično odrekne svojih ovlašćenja u ovoj oblasti.

⁹⁴ Po informacijama LEGAD KFOR-a u proseku se mesečno drži oko 10 lica pod komandom MNB.

⁹⁵ Član 4 (b) Direktive KFOR-a 42 tvrdi da *činjenica da lice ima obaveštajne informacije sama po sebi ne predstavlja osnov za pritvor*. Razgovori koje je OEBS vodio sa pojedincima koji su držani u pritvoru KFOR-a do 72 časa pokazali su da su ovim pritvorenicima postavljana pitanja važna za sakupljanje informativnih podataka.

DEO 5: PITANJA DUŠEVNOG ZDRAVLJA

OEBS je u svojim izveštajima o pravosudnom sistemu stalno isticao da se najveći broj nezakonito pritvorenih lica na Kosovu nalazi u centrima za duševno zdravlje. Ovo je

takođe oblast gde je načinjen najmanji napredak u rešavanju pitanja nezakonitog lišavanja slobode. U ovom izveštaju, OEBS će razmotriti probleme lica sa duševnim poremećajima u pravosudnom sistemu, i to u tri glavne oblasti: primena pritvora: lečenje zakonito pritvorenih lica; i korišćenje stručne ocene duševnog zdravlja u krivičnom pravosuđu.

I. PRITVOR

Duševno obolela lica su zaboravljeni pritvorenici u mnogim pravosudnim sistemima. I zaista, pritvor duševno obolelih lica često se označava drugačijim nazivima – npr. ograđivanje, izdvajanje, prihvatanje – tako da se ovim izrazima u stvari prikriva da su ta lica lišena slobode. Na Kosovu problem pritvora naročito je izražen zbog postojanja ‘socijalne ustanove’ u Štimlju, gde se lica drže pritvorena godinama bez lečenja i sudske intervencije. Štaviše, veliki broj lica takođe je praktično pritvoren – radi lečenja, ali ipak bez sudske intervencije – na psihijatrijskom odeljenju bolnice u Prištini.

Specijalna ustanova Štimlje

Najveći broj nezakonito pritvorenih lica nalazi se u Specijalnoj ustanovi za duševno zaostala lica u Štimlju.⁹⁶ Prema podacima Ministarstva rada i socijalne zaštite, koje je odgovorno za ovu Ustanovu, do 11. marta 2002. g. u Ustanovi je bilo 230 lica, od kojih su 135 bili Srbi, (većina iz same Srbije), šest Hrvata, pet Makedonaca, a bilo je i 10 etničkih Mađara. 20 dece koja su bila u Štimlju sada su prebačena iz ove Ustanove i smeštena u nove ‘privremene domove’ u Lapljem selu i gradu Štimlju (za srpsku, odnosno albansku decu), mada njihov pravni status ostaje neizvestan.

Kao što je pomenuto, pritvorenici u Štimlju su u izuzetno teškom položaju. Lica koja su pritvorena zbog razloga duševnog zdravlja mogu se, po međunarodnom zakonu, pritvoriti samo kao poslednja mera i samo kada je lečenje dostupno.⁹⁷ Pritvorenici u Štimlju ne predstavljaju slučajeve duševnih bolesnika, već u stvari ‘socijalne slučajeve’ koje su staratelji smestili u socijalnu ustanovu i ostavili ih tako zaključane godinama, bez ikakvog lečenja ili zakonskog preispitivanja njihovih slučajeva.

U svom poslednjem pregledu sistema krivičnog sistema,⁹⁸ OEBS je pomenuo pozitivna kretanja u pogledu zakazivanja sudskog preispitivanja ovih pritvora. Tadašnje

⁹⁶ Za više detalja vidi OEBS Pregled sistema krivičnog pravosuđa od oktobra 2001.g.

⁹⁷ Vidi Principe UN za zaštitu duševno obolelih lica i poboljšanje nege duševnog zdravlja, Princip 16,- *Winterwerp v. Netherlands*, EK, 24.oktobar 1979.g.

⁹⁸ Vidi treći Pregled, Deo 4, naslov IV, str. 41-42.

Administrativno odeljenje za zdravstvenu i socijalnu zaštitu izdalo je Administrativno uputstvo 2001. g., kojim se potvrđuje da se nijedno lice ne može pritvoriti u ustanovu bez sudskog naloga. Ovo je trebalo da znači da je ustanova tada preispitala sve slučajeve, odlučila ko je trebalo da bude pritvoren, obavestila ostala lica da su slobodni i poslala slučajeve ‘pritvorenih’ sudu, koji bi onda mogao da izda naloge o pritvoru ako je smatrao da je to neophodno. Međutim, ovo se nije tako odigralo. Ustanova je počela da preispituje slučajeve, uz pomoć ‘Tima za deinstitutionalizaciju’ koji je ocenjivao njihove potrebe, ali proces je izuzetno dug i spor. Do sada, Tim je preispitao 65 slučajeva od 230 pritvorena lica i za većinu⁹⁹ je ocenjeno da ‘nije potrebno da budu pritvorena’. Ovi pritvorenici su obavješteni da su slobodni i da mogu da idu, ali nijedan nije to učinio, uglavnom zato što su većina Srbi koji žele da se vrate u Srbiju. Međutim, Ministarstvo procenjuje da će najmanje 60 lica morati da ostanu u pritvoru radi lečenja i da bi zaštitili sebe ali i druge.

Ustanova je podnela slučajeve odgovarajućem sudu (Opštinski sud u Uroševcu) zahtevajući od njega nalog o pritvoru po Zakonu o vanparničnom postupku iz 1986. (ZVPP). Međutim, uprkos tome što su prvi slučajeви poslani sudskom sistemu januara 2001.g., sudovi još nisu razmotrili niti izdali nikakvu presudu ni u jednom od ovih slučajeva.¹⁰⁰ Ova iznenađujuća nespремnost sudova da se bave ovim slučajevima čini se da potiče od činjenice da su lica bila pritvarana u Štimlju oduvek bez sudskog mešanja (t.j. nezakonito), tako da sudovima još nije jasno kako da pretresaju i sude ove slučajeve. I zaista, čini se da Štimlje, kao socijalna ustanova, nema ovlašćenja da pritvara lica po postojećem zakonu, čime se pritvor zbog razloga duševnog zdravlja dozvoljava samo u ‘neuro-psihiatrijskoj ustanovi’. Čini se da sudovi nisu spremni da se izjasne o ovome, ali se isto tako čini da nisu spremni da direktno primenjuju osnovne odredbe iz zakona o ljudskim pravima, a to je da svako pritvoreno lice ima pravo da se njegov/njen slučaj preispita na sudu koji ima ovlašćenja da ih oslobodi.¹⁰¹ Sudije koji imaju malo iskustva u radu sa pitanjima duševnog zdravlja, mogu se prestrašiti ako moraju da rade na eventualno složenom slučaju. Ne postoje sudije, niti advokati na Kosovu, koji su specijalisti za rad sa slučajevima duševnog zdravlja, uprkos tome što postoji veliki broj ljudi sa problemima duševnog zdravlja, jer se čini da je zakon samo retko primenjivan, ako je uopšte primenjivan za ove slučajeve. Uprkos ovim problemima, time što nisu izrekli nijednu presudu o tome da li neka lica mogu da budu pritvorena u ovoj Ustanovi, sudovi nisu ispunili svoju dužnost da spreče samovoljni pritvor. Pored toga, sve dok nema sudskog naloga, ova Ustanova i dalje drži ova lica u pritvoru nezakonito.

Na nespремnost sudova da reše ovo pitanje utiču i problemi koji postoje u samom ZVPP. Ovaj zakon uopšte i ne postavlja osnove za izdavanje sudskog naloga o pritvoru, dozvoljava rok od 15 dana da sud pretrese slučaj, i takođe postavlja proceduralne zahteve koje je u ovom trenutku nemoguće ispoštovati (npr. da su potrebna tri mišljenja medicinskih stručnjaka, dok trenutno postoji samo 31 psihijatar na celom Kosovu).

⁹⁹ Ministarstvo za rad i socijalnu zaštitu nije moglo da da tačne cifre.

¹⁰⁰ Slučaj je konačno zakazan za suđenje 14. marta 2002.g., ali sud je odložio ovo suđenje.

¹⁰¹ Član 5(4) EK, član 9 ICCPR.

Nacrt uredbe o lišavanju slobode i prinudnom lečenju duševno obolelih lica, koji je izradila radna grupa i koji je pomenut u poslednjem izveštaju, rešio bi gorepomenute probleme tako što bi obezbedio jasne osnove i postupke za preispitivanje pritvora, i predvideo sudska veća sastavljena od specijalista za duševno zdravlje. U njemu su takođe navedena privremena ovlašćenja za pritvor lica u Ustanovu u Štimlju, koji bi morali da budu zadržani tamo radi lečenja dok se ne nađe dugoročno rešenje. Nacrt ove uredbe poslat je Kancelariji pravnog savetnika oktobra 2001.g. što predstavlja poslednju stepenicu pre proglašenja, i OEBS je nedavno obavešten da će on biti razmotren kao prioritarna stvar.¹⁰² Proglašenje ove uredbe bio bi veliki pomak, jer je nedostatak jasnog i delotvornog zakona do sada bio glavni razlog za dalje nezakonito pritvaranje u Štimlju. Bez ovoga, sudije su prinuđeni da primenjuju zakon koji nikada nisu primenjivali i koji je skoro nedelotvoran.

Pored toga, postoji i druga 'socijalna ustanova' na Kosovu, Dom za starija lica u Prištini sa oko 100 lica. Ovo je, međutim, zakonita i praktično otvorena ustanova gde nema pritvorenika. Direktor ove ustanove je rekao da iako tu ima lica sa problemima duševnog zdravlja, svako ko pokuša da ode slobodan je da tako postupi. Međutim, on nije obavestio OEBS da je nekim licima bilo potrebno prinudno lečenje u prištinskoj bolnici, bez zakonske intervencije (vidi dole).

Prištinska bolnica

U Prištinskoj bolnici postoji drugačiji tip pritvora. Ranije, lica sa Kosova za koja je bilo jasno da treba da budu pritvorena i lečena bila su otpremana u druge krajeve bivše Jugoslavije (Skoplje i Niš). Međutim, odvajanjem zdravstvenog sistema Kosova od ovih bolnica 1999.g., većina akutnih slučajeva sada se šalje u prištinsku bolnicu, koja nije projektovana za prijem ovakvih bolesnika. Lica koja moraju biti pritvorena radi prinudnog lečenja zato se drže u bolnici, ali opet bez ikakve zakonske intervencije.

Bolnica je obavestila OEBS da imaju 75 kreveta na psihijatrijskom odeljenju, ali tamo obično ima preko 100 bolesnika. Od ovih, procenjuje se da je preko 50 % (obično preko 50 u svako vreme) teško bolesno, i da je zato potrebno da budu pritvoreni radi prinudnog lečenja. Bolnica je obavestila OEBS da iako je psihijatrijsko odeljenje bilo 'otvoreno'¹⁰³ lica koja su morala prinudno da se leče bila su 'hemijski ograničavana', t.j. prinudno su im ubrizgavani lekovi. Ovo, prema tome, deluje kao pritvor, na isti način kao zaključana vrata ili stražari.

Kao i u Ustanovi u Štimlju, ne primenjuje se nikakav zakon na osnovu koga bi se sprovodilo prinudno lečenje/pritvor u bolnici. Bolnica je obavestila OEBS da je ZVPP, u kome na papiru postoji odredba o lišavanju slobode, bio retko primenjivan pre 1999.g., i da su lica bila pritvarana po nalogu psihijatra a ne suda. Ovakav nedostatak znanja i

¹⁰² Marta 2002.g. (izvan roka ovog izveštaja) KPS je obavestila OP I OEBS da ova Uredba ima prioritet.

¹⁰³ Kada je OEBS posetio ovo odeljenje, ulazna vrata na njemu bila su zaključana. Uprava bolnice rekla je da je to radi kontrole posetilaca, a ne da se ograniči kretanje pacijenata.

primena zakona od strane sudova nastavila se do danas. Rukovodstvo bolnice je izjavilo da postoji hitna potreba za odgovarajućom obukom osoblja u vezi zakona o pritvoru i prinudnom lečenju. Danas je situacija čak i gora nego pre 1999.g., jer su lica pritvorena u bolnici koja nije projektovana za pritvaranje lica, i da zato nema bezbednih zona, osoblja koje je obučeno za obezbeđenje, i bilo kakvog sudskog naloga u kom bi stajalo ko je pritvoren/ili ko se može prinudno lečiti. Jedno od rešenja bilo je to što je UNMIK policija obezbedila dve zatvorene prostorije (vidi dole).

Četiri preostale bolnice na Kosovu (u Peći, Prizrenu, Đakovici i Mitrovici) imaju psihijatrijska odeljenja, ali su prve tri obavestile OEBS da one ne pritvaraju ovakve pacijente već ih šalju u Prištinu.

Primena “bezbednosnih mera” u okviru sistema krivičnog pravosuđa

U prethodnom pregledu OEBS je istakao probleme koje u sistemu krivičnog pravosuđa prouzrokuje primena ‘bezbednosnih mera’ pri izdavanju naloga o pritvoru lica radi lečenja. Ovo i dalje ostaje problem zato što, iako se takva lica kasnije pritvaraju na osnovu sudskog naloga, činjenica je da krivični sudovi, u stvari, određuju lečenje, a to je oblast za koju oni nisu stručni. Štaviše, čini se da se u većini slučajeva ovakvi nalozi izdaju kada se optužnica odbaci ili kada se ustanovi da lice ne podleže krivičnoj odgovornosti – t.j. oni nisu osuđeni ni za kakav zločin i nisu više u nadležnosti sistema krivičnog pravosuđa. Ovakvim licima potrebno je lečenje u bolnici.

OEBS je saznao da je, do kraja februara 2002.g., osam lica bilo smešteno u zatvorima na bazi ovakvih ‘bezbednosnih mera’.¹⁰⁴ Ovo pokazuje da se ovakvim naložima ne osigurava lečenje koje je potrebno ovim licima u okviru zdravstvenog sistema, već umesto toga oni završe u zatvorima zajedno sa osuđenim kriminalcima. Razlog za primenu ovakvih naloga u okviru sistema krivičnog pravosuđa čini se da je nedostatak poznavanja građanskog prava o pritvoru i lečenju, kao i bilo kakve bezbedne zone u bolnicama. I zaista, pritvor ovakvih lica u zatvoru može biti nezakonit, jer tekuće domaće pravo predviđa izdavanje naloga o obaveznom psihijatrijskom lečenju i nadzoru u medicinskoj ustanovi.¹⁰⁵

Implementacija nacrta Uredbe o lišavanju slobode i prinudnom lečenju i nacrta Zakona o krivičnom postupku rešila bi problem ukidanjem ovlašćenja krivičnih sudova da određuju pritvor radi lečenja (a ne radi krivične odgovornosti) i prenosom ovih ovlašćenja građanskim sudovima gde ona i pripadaju. Kao što je napred navedeno, u implementaciji ovih zakona zapažen je samo minimalni napredak.

¹⁰⁴ Svi oni su u Centru za pritvor u Lipljanu, koji je obavestio OEBS da je njih petoro poslato tamo zbog razloga duševnog zdravlja, a dva su bila narkomani koje je tamo poslao krivični sud na prinudno lečenje, koje se, međutim, ne može sprovesti u zatvoru.

¹⁰⁵ Član 63 ZKP SRJ. Iako je UNMIK označio Centar za pritvor u Lipljanu kao medicinsku ustanovu za potrebe ovog člana, on je u mogućnosti da pruži samo jako ograničenu medicinsku negu. Međutim, nijedan advokat nije pokušao da ospori ovakav pritvor na sudu.

II. LEČENJE ZATVORENIKA SA DUŠEVNIM POREMEĆAJIMA

Poseban problem u odnosu na pritvor predstavlja lečenje zatvorenika po zakonu pritvorenih u okviru sistema krivičnog pravosuđa kojima je potrebno duševno lečenje. Zatvor i zdravstveni organi dužni su da osiguraju najviši nivo zdravstvene nege za ovakve zatvorenike.¹⁰⁶ Za teške duševne bolesnike lečenje treba da se obavlja na terapeutskom odeljenju bolnice, sa odgovarajućim obezbeđenjem.¹⁰⁷

Zbog toga, ono što je potrebno to je sporazum između Stuba I i zdravstvenih organa radi sistematskog obezbeđenja zdravstvenih usluga u zatvorima¹⁰⁸ i postavljanja minimalnih ali adekvantnih bezbednosnih mera u bolnicama za zatvorenike koji se moraju lečiti tamo. Ishod bi najpre bio da bi neki zatvorenici imali samo sporadične posete psihijataru. Dodatni problem je nedostatak bilo kakvog zakona na Kosovu o sprovođenju prinudnog lečenja a ne pritvora, što dovodi centre za pritvor u zabunu u smislu da li oni mogu da nametnu prinudno lečenje licima za koja se čini da im je ono potrebno.¹⁰⁹ Ovo je drugo pitanje koje je obrađeno u nacrtu uredbe.

Veliki problem predstavlja zauzimanje dve prostorije od strane UNMIK policije na Psihijatrijskom odeljenju bolnice u Prištini za potrebe 'zatvorenika'. Bolnica je obavestila OEBS da ih je UNMIK policija krajem 2001.g. informisala da oni moraju da imaju na raspolaganju dve prostorije za zatvorenike. Od tog vremena policija je čuvala te prostorije ne dozvoljavajući pristup bez dozvole ni bolničkom osoblju. Rukovodstvo bolnice duboko je zabrinuto zbog zauzimanja ove dve prostorije, ali isto tako i zbog uznemiravajućeg dejstva koje prisustvo naoružane i uniformisane policije ima na druge pacijente u odeljenju, jer su mnogi od njih pretrpeli traume koje su im prouzrokovali lica u uniformi 1999. g. i pre tog perioda. Čini se da se ove dve prostorije koriste za zatvorenike kojima je potrebno različito lečenje, od fizičkog lečenja (npr. kardiologija ili lečenje raka) do lečenja lica sa teškim duševnim poremećajima. Kada je OEBS bio u posetu marta 2002.g. u ove dve prostorije bilo je pet lica. Osoblje bolnice je čulo da su troje bili pod 'bezbednosnim merama' po nalogu suda iz Peći. Uprava bolnice izjavila je da veruje da ova lica nisu više trebala da budu pritvorena zbog medicinskih razloga, ali se po nalogu suda (koji je izdao krivični sud) smatralo da oni treba da ostanu. Četvrto lice je bilo u bolnici radi lečenja fizičkih oboljenja, ali je moralo da deli sobu sa petim licem koga je policija pritvorila zbog očigledno nasilnog ponašanja i sumnjalo se na duševnu bolest. Zato se čini da je ovo peto lice bilo nezakonito pritvoreno, jer bez implementacije nacrtu uredbe policija nema ovlašćenja da vrši takvo pritvaranje. Štaviše, postoji rizik da postupanje policije prema ovim licima, kao i prema drugim pacijentima, bude nečovečno i ponižavajuće postupanje suprotno članu 3 EK, naročito odbijanje pristupa bolničkom

¹⁰⁶ Vidi Princip 24, u Principima UN za zaštitu svih lica od svakog oblika pritvora ili zatvora.

¹⁰⁷ Vidi Standardna minimalna pravila UN za postupanje sa zatvorenima, član 22(2).

¹⁰⁸ OP kaže da je postignut dogovor u svim regionima da psihijatri posećuju zatvore/centre za pritvor, ali su ove posete sporadične. Na primer, Centar u Lipljanu posećuje samo jedan psihijatar jednom nedeljno.

¹⁰⁹ Centar za pritvor u Lipljanu obavestio je OEBS da su imali najmanje jednog zatvorenika kome je bilo neophodno prinudno lečenje, ali oni nisu mogli to da rade jer nije bilo jasnog zakonskog ovlašćenja za to.

osoblju u odeljenje, prisustvo uniformisanih i naoružanih policajaca, i zajednički smeštaj pacijenata sa duševnim poremećajima sa onima koji boluju od fizičkih oboljenja. Uprkos ovome, uprava bolnice je rekla da nije bilo moguće da se razmatraju ove stvari sa UNMIK policijom. OP je obavestilo OEBS da je šef Stuba I nedavno izdao uputstvo da sve bolnice treba da imaju posebnu i bezbednu prostoriju koja će se koristiti za zatvorenike koji moraju da se leče u bolnici, ali, bar u Prištini, ovo je dovelo do onog što izgleda da je preuzimanje dve prostorije od strane policije i mešanje bolesnika sa fizičkim i duševnim oboljenjima u istoj prostoriji. Koren problema je dvostruk. Prvo, bolnici nedostaje odeljenje koje će pružiti neophodnu bezbednost za slučajeve bolesnika sa akutnim stanjem duševne bolesti koji se moraju pritvoriti i prinudno lečiti. Drugi uzrok je u tome što se zatvorski organi, policija i medicinska uprava nisu mogli dogovoriti o načinu kako da se obezbedi minimalna bezbednost za zatvorenike kojima je potrebno lečenje u bolnici, kojom bi se ispoštovale kako bezbednosne potrebe tako i položaj bolnice kao terapeutske ustanove.

III. EKSPERTIZA DUŠEVNOG ZDRAVLJA U SISTEMU KRIVIČNOG PRAVOSUĐA

Poslednji veliki problem predstavlja primena psihijatrijske ekspertize u krivičnim slučajevima. Postoje tri glavne oblasti u sistemu krivičnog pravosuđa u kojima je potrebna ovakva ekspertiza. Prva je utvrđivanje stepena duševne odgovornosti lica u vreme izvršenja navedenog prekršaja; druga je utvrđivanje sposobnosti lica da prati sudski proces (nema jasnog zakona na Kosovu u vezi ovoga, mada nacrt krivičnog zakona to predviđa) i, konačno, imajući u vidu ovlašćenja krivičnog suda da primenjuje bezbednosne mere, da li je potrebno pritvarati lica radi prinudnog lečenja.

OEBS o nadgledanje krivičnih slučajeva pokazuje da je najveći problem nivo forenzičke psihijatrijske ekspertize. Velika većina slučajeva odnosi se na zahteve suda da se oceni stanje svesti lica u vreme izvršenja prekršaja. Međutim, često prođu nedelje dok se dostavi izveštaj veštaka, ako uopšte bude dostavljen, (tokom kog vremena optuženo lice se često drži u bolnici, i to ne zbog lečenja već samo zbog donošenja ocene). Podnetu ekspertizu često je nemoguće da oceni sudija, jer se ona, kao većina forenzičkih nalaza na Kosovu, sastoji od jednostavnog teksta u kome se kaže *'lice je imalo punu odgovornost'*, što odbrana ili sud ne mogu osporiti.

Tokom istrage koju je sproveo Istražni sud u Prizrenu, osumnjičeni kosovski Albanac pokazao je znake duševne bolesti u momentu hapšenja i tokom istrage. Osumnjičeni je najpre smešten u Centar za pritvor u Prizrenu 13. novembra 2001. g., a 4. decembra 2001. g. istražni sudija je izdao nalog da se osumnjičeni prebaci na psihijatrijsko odeljenje u Prištini radi ocene njegovog duševnog zdravlja. Pošto je bio u bolnici 7 dana, osumnjičeni je otpušten 27. decembra i vraćen u Centar za pritvor u Prizrenu. Međutim, psihijatrijski stručnjaci nisu dali nikakvu ocenu osumnjičenog; opravdavali su svoje odbijanje označivši, u dokumentu koji su dostavili sudu, da se optuženi *'loše ponašao'* i da neka druga ustanova treba da izvrši pregled.

Problem je što postoji samo jedan forenzički psihijatar na Kosovu koji samo delimično radi na pružanju forenzičkih ekspertiza. Opet, drugi uzrok za zakašnjenje u dostavljanju ocena je u tome što bolnice nemaju odeljenje sa bezbednom zonom gde se ocena teških slučajeva može relativno brzo uraditi. Ipak, čini se da je glavni problem u tome što sudski i medicinski sistem nisu nikada u potpunosti razmotrili ovu stvar u smislu kakva ekspertiza i u kojoj formi treba da se obezbedi.

IV. PREPORUKE

Zakoni

- Nacrt Uredbe o lišavanju slobode i prinudnom lečenju mora se najhitnije proglasiti. Time će se uspostaviti jasne osnove za pritvor i prinudno lečenje po nalogu svih organa, delotvorni postupak za sudski pregled i ograničeni rok pritvora između sudskih pretresa.
- Odmah se moraju doneti i novi Krivični zakon i Zakon o krivičnom postupku. Ovim će se obezbediti da se eliminišu 'bezbednosne mere'; izradi jasan postupak za ocenu nečije sposobnosti da razume suđenje ili stepen njegove duševne odgovornosti; i pravna sredstva kada dokazi kasne ili nisu adekvatni.

Pritvor

- Specijalna ustanova Štimlje mora završiti preispitivanje slučaja u roku od jednog meseca. Moraju se angažovati psihijatri specijalisti koji će omogućiti da se okonča ovaj proces.
- Svim licima koja nisu zakonito pritvorena mora se jasno objasniti da su ona slobodna i da mogu da idu kući.
- Sudovi su dužni da odmah preispitaju zakonitost pritvora pacijenata. Ako oni ne postupe tako treba da usledi žalba JIP.
- Svaka bolnica koja želi da drži lica protiv njihove volje ili ih prinudno leči treba da podnese slučaj Opštinskom sudu u Prištini radi donošenja presude.
- Medicinsko osoblje i pravni stručnjaci treba da učestvuju na raznim kombinovanim kursovima obuke (koje organizuju KIP i ostale organizacije) u vezi pravnih i problema duševnog zdravlja.
- U prištinskoj bolnici, i u drugim mestima, potrebno je odmah otvoriti bezbedno psihijatrijsko odeljenje u kome će raditi stručno osoblje.
- Krivični sudovi treba da prekinu sa praksom izricanja 'bezbednosnih mera'.

Lečenje zatvorenika

- Svi zatvorenici treba da se obaveste o njihovom pravu da idu na sud ili da im se odredi adekvatno lečenje. Nikome se ne može uskratiti neophodno lečenje zbog bezbednosnih razloga.

- Ministarstvo zdravlja i Odsek zatvorske uprave u OP treba da se dogovore o izradi opsežnog dokumenta za potrebe zdravstvene nege u zatvorima i da se obezbedi odgovarajuća bezbednost za zatvorenike u bolnicama (da se prizna da su bolnice ustanove za lečenje i zato moraju da imaju konačnu kontrolu nad negom i nad svojim prostorijama).
- Dve zatvorene prostorije u bolnici treba odmah da se otvore, a uniformisani i naoružani policajci da se uklone. Štaviše, ovu meru treba odmah da prati jasno regulisani okvir, kako zakonodavni tako i operativni, koji će omogućiti da slučajevi duševno obolelih lica budu propisno rešavani u okviru kazneno-popravnog sistema.

Nalazi veštaka

- Potrebna je hitna obuka više psihijatarata za vršenje forenzičkih nalaza.
- Potrebno je ustanoviti Forenzičku psihijatrijsku jedinicu koja će moći da vrši medicinske ekspertize i lečenje zatvorenika zakonito u okviru sistema krivičnog pravosuđa. Ove dve uloge treba jasno da se odvoje. Lica koja ne spadaju u sistem krivičnog pravosuđa (uključujući one za koje se ustanovi da ne podležu krivičnoj odgovornosti) ne bi trebalo da se drže u zatvoru.

KONSOLIDOVANE PREPORUKE

NEZAVISNOST SUDSTVA

- Kao garancija sudske nezavisnosti, SPGS i KFOR treba zvanično da napuste svaku vrstu izvršnog ili zakonodavnog mešanja u sferu sudskih ovlašćenja, naročito po pitanju pritvora.

- Jedna od glavnih funkcija sudskog sistema je nezavisno preispitivanje zakonitosti administrativnih odluka i mera koje preduzimaju državni organi. Ovo povećava sudsku nezavisnost i garantuje pravo pojedinaca da ospore administrativne odluke koje ograničavaju ili krše njihove slobode i prava. OEBS preporučuje da se u UNMIKu Uredbu 2000/47 unese amandman koji će omogućiti da lokalni sudovi preispituju i odlučuju o ovakvim administrativnim odlukama i merama koje su preduzeli organi UNMIK. U amandmanu uredbe treba jasno da se definišu redovne mere koje UNMIK preduzima u svom svojstvu lokalnog administratora, koje zatim treba da budu zvanično otvorene za sudsko preispitivanje. Sudovi takođe treba da preuzmu inicijativu da tumače UNMIKu Uredbu 2000/47 u duhu međunarodnog zakona o ljudskim pravima i da, sledstveno tome, dozvole da se podnose žalbe protiv administrativnih mera koje izdaje UNMIK i da delotvorno preispituju takve mere.
- OEBS preporučuje da se još više pojača nezavisnost KVST. Po tekucem okviru, nalazi KVST u disciplinskim postupcima, u formi savetodavnih mišljenja, dostavljaju se SPGS koji je konačni organ koji odlučuje o ovoj stvari. OEBS preporučuje da odluke koje KVST donese u disciplinskom postupku treba da budu stvarne i pravosnažne a ne samo da budu preporuke SPGS. Štaviše, OEBS preporučuje da se unese amandman u uredbu o ustanovljenju KVST, u smislu da sudije i tužioci koji se saslušavaju u disciplinskim postupcima pred KVST treba da imaju pravo da se preispitaju ovakve odluke. Tehnički, OEBS preporučuje postavljenje dva dodatna člana KVST tako da se, od ukupno 11 članova, mogu obrazovati dva veća – od kojih bi jedno delovalo kao organ prve instance a drugo kao apelaciono veće.
- Međunarodni sudije i tužioci treba da podležu istom mehanizmu disciplinske odgovornosti kao i svaki drugi član pravosuđa. Pod uslovom da se odluke KVST mogu preispitivati i da njegovi nalazi budu pravosnažni, a da nije potrebno zvanično odobrenje od SPGS, onda bi međunarodni sudije i tužioci trebalo takođe da podležu disciplinskom postupku KVST.
- Uzimajući u obzir kratko trajanje mandata međunarodnih sudija i tužilaca, zbog postojećeg sistema upošljavanja u UN, i da njihov rad zavisi od odobrenja njihovih vlada, to bi o produženju njihovih ugovora trebalo da se odlučuje izvan OP i SPGS, kao garancija efektivne institucionalne nezavisnosti. Pitanja u vezi produženja ugovora za međunarodne sudije i tužioce trebalo bi redovno da se dostavljaju KVST radi razmatranja; ova razmatranja treba da slede iste kriterijume koji se primenjuju u disciplinskim postupcima.
- Potrebno je dopuniti UNMIK—ovu Uredbu 2000/64. Prvo, potrebno je zvanično usvojiti precizne kriterijume kojima bi se definisala primenljivost uredbe na pojedine slučajeve. Pored toga, potrebno je ustanoviti mehanizam nasumičnog izbora sudija pri određivanju za dati slučaj; u svakom slučaju, određivanje sudskih službenika za date slučajeve ne bi trebalo da bude ostavljeno na volju OP i SPGS. Sudije i tužioci koji su određeni po UNMIK Uredbi 2000/64 treba da slede i pridržavaju se svih proceduralnih garancija u domaćem zakonu, uključujući i odredbe o izuzeću zbog razloga pristrasnosti.
- Ocena primenljivosti UNMIK Uredbe 2000/64 treba da bude transparentna i precizna. Kriterijumi koji su uzeti u obzir pri davanju ovakve ocene treba zvanično da se usvoje u administrativnom uputstvu. Potrebno je striktno se pridržavati ovih kriterijuma. Da

bi se povećala odgovornost, odluke SPGS o primeni uredbe treba da budu i pravno i faktički obrazložene.

PRITVOR

- OEBS preporučuje da KFOR prestane sa svojom praksom pritvaranja i da se zvanično odrekne svojih ovlašćenja u ovoj oblasti.

PITANJA DUŠEVNOG ZDRAVLJA

Zakoni

- Nacrt Uredbe o lišavanju slobode i prinudnom lečenju mora se najhitnije proglasiti. Time će se uspostaviti jasne osnove za pritvor i prinudno lečenje po nalogu svih organa, delotvorni postupak za sudski pregled i ograničeni rok pritvora između sudskih pretresa.
- Odmah se moraju doneti i novi Krivični zakon i Zakon o krivičnom postupku. Ovim će se obezbediti da se eliminišu ‘bezbednosne mere’; izradi jasan postupak za ocenu nečije sposobnosti da razume suđenje ili stepen njegove duševne odgovornosti; i pravna sredstva kada dokazi kasne ili nisu adekvatni.

Pritvor

- Specijalna ustanova Štimlje mora završiti preispitivanje slučaja u roku od jednog meseca. Moraju se angažovati psihijatri specijalisti koji će omogućiti da se okonča ovaj proces.
- Svim licima koja nisu zakonito pritvorena mora se jasno objasniti da su ona slobodna i da mogu da idu kući.
- Sudovi su dužni da odmah preispitaju zakonitost pritvora pacijenata. Ako oni ne postupe tako treba da usledi žalba JIP.
- Svaka bolnica koja želi da drži lica protiv njihove volje ili ih prinudno leči treba da podnese slučaj Opštinskom sudu u Prištini radi donošenja presude.
- Medicinsko osoblje i pravni stručnjaci treba da učestvuju na raznim kombinovanim kursovima obuke (koje organizuju KIP i ostale organizacije) u vezi pravnih i problema duševnog zdravlja.
- U prištinskoj bolnici, i u drugim mestima, potrebno je odmah otvoriti bezbedno psihijatrijsko odeljenje u kome će raditi stručno osoblje.
- Krivični sudovi treba da prekinu sa praksom izricanja ‘bezbednosnih mera’.

Lečenje zatvorenika

- Svi zatvorenici treba da se obaveste o Pravu da idu na sud ili da im se odredi adekvatno lečenje. Nikome se ne može uskratiti neophodno lečenje zbog bezbednosnih razloga.

- Ministarstvo zdravlja i Odsek zatvorske uprave u OP treba da se dogovore o izradi opsežnog dokumenta za potrebe zdravstvene nege u zatvorima i da se obezbedi odgovarajuća bezbednost za zatvorenike u bolnicama (da se prizna da su bolnice ustanove za lečenje i zato moraju da imaju konačnu kontrolu nad negom i nad svojim prostorijama).
- Dve zatvorene prostorije u bolnici treba odmah da se otvore, a uniformisani i naoružani policajci da se uklone. Štaviše, ovu meru treba odmah da prati jasno regulisani okvir, kako zakonodavni tako i operativni, koji će omogućiti da slučajevi duševno obolelih lica budu propisno rešavani u okviru kazneno-popravnog sistema.

Nalazi veštaka

- Potrebna je hitna obuka više psihijatarata za vršenje forenzičkih nalaza.
- Potrebno je ustanoviti Forenzičku psihijatrijsku jedinicu koja će moći da vrši medicinske ekspertize i lečenje zatvorenika zakonito u okviru sistema krivičnog pravosuđa. Ove dve uloge treba jasno da se odvoje. Lica koja ne spadaju u sistem krivičnog pravosuđa (uključujući one za koje se ustanovi da ne podležu krivičnoj odgovornosti) ne bi trebalo da se drže u zatvoru.

